

BADIS RÓBERT

A vajdasági magyar népesség társadalmi szerkezete két népszámlálás tükrében 1991, 2002

Vajdaság nemzetiségi térképe radikálisan átalakult az elmúlt évszázadban. Vajdaság hagyományosan egy multikulturális térség volt, ahol nemzetiségek éltek együtt egymás mellett. Jelen tanulmánynak nem célja ismertetni Vajdaság társadalomtörténetét, amelyet többször tarkított a térség elnéptelenedése, majd újonnan betelepítése. A legutóbbi népszámlálási adatok szerint Vajdaságban több mint 27 nemzetiség él, ami bizonyítéka annak, hogy még a mai napig is multikulturális térségről van szó. A szerbek a tartomány lakosságának 65,05 százalékát képezik, a maradék százalékon osztoznak a nemzeti kisebbségek. Az elmúlt időszakban a Vajdaság lakosságának nemzeti összetétele nemcsak a természetes (beavatkozás-mentes) folyamatok következtében változott meg, hanem tudatos betelepítések is történtek. A délszláv háborúk következtében menekült-sorba került szerbek telepedtek le Vajdaságban, azonban egy részük már visszatért szülőföldjére; ellenben sokan vannak, akik nem is fognak visszatérni. A menekültek számáról csak becslések vannak: Vajdaságba mintegy 250 000 szerb menekült érkezett a 90-es években.

Jelen tanulmány a vajdasági magyarság társadalmi szerkezetét kívánja megvizsgálni az 1991-es és a 2002-es népszámlálási adatok tükrében. Részletesebben szeretnénk foglalkozni a gazdasági aktivitással, az iskolai végzettséggel, illetve a foglalkoztatási szerkezetben végbe ment változásokkal. Ebben a témában születtek már elemzések, Mirnics

Károly¹ illetve Gábrity Molnár Irén² tollából, más megközelítésből. A tanulmányban felhasznált adatok a Szerbiai Statisztikai Hivataltól és egy általuk, az azóta már megszűnt Emberjogi és Kisebbségjogi Minisztérium megrendelésére készített kiadványból³ származnak. Az adatok megvásárlását és a tanulmány elkészítését támogatta a Vajdasági Magyar Művelődési Intézet és a Magyar Tudományos Akadémia Etnikai-Nemzeti Kisebbségkutató Intézet.⁴ Meg kell jegyeznünk, hogy a két népszámlálási összeírás nem azonos módszertan szerint történt⁵, ami nem teszi lehetővé az adatok közvetlen összehasonlítását. A tanulmányban ahol lehetőség van rá, a magyar kisebbségre vonatkozó adatokat össze fogjuk hasonlítani az össznépeiséggel, illetve a szerb nemzetiségűekre vonatkozó adatokkal.

A tanulmány harmadik, negyedik és ötödik fejezet az iskolázottsággal, a gazdasági aktivitással és a foglalkozási szerkezettel foglalkozik. Ezekben a fejezetekben az adatokat vajdasági szinten elemezzük, de

1 Mirnics Károly: A magyar népesség aránya Vajdaságban-Szerbiában. In: Gábrityné dr. Molnár Irén – Mirnics Zsuzsa (szerk): *Kisebbségi létjelenségek 2003*. Szabadka, MTT Könyvtár 7, 333–357. p.

Mirnics Károly: Vajdaság és magyar nemzeti kisebbség népességének gazdasági szerkezete és változásai (1953–2002) In: Gábrity Molnár Irén-Mirnics Zsuzsa (szerk): *Regionális erőnlét 2008*. Szabadka, MTT Könyvtár 13. 159–245. p.

2 Gábrity Molnár Irén: Az értelmiségpótlás körülményei In: Gábrityné dr. Molnár Irén – Mirnics Zsuzsa (szerk): *Kisebbségi létjelenségek 2003*. Szabadka, MTT Könyvtár 7, 287–332. p.

Gábrityné Dr. Molnár Irén: A jugoszláviai magyarok vándormozgalmának okai és méretei In: Gábrityné dr. Molnár Irén - Mirnics Zsuzsa (szerk.): *Fészekahagyó Vajdaságiak*, MTT Könyvtár 4. 115–162. p.

3 (2004) Etnički mozaik Srbije – prema podacima popisa stanovništva 2002. Beograd. Ministarstvo za ljudska i minjinska prava državne zajednice Srbija i Crna Gora.

4 A megvásárolt népszámlálási adatok egy része olvasható az Identitás Kisebbségkutató Műhely honlapján: www.idkm.org

5 Az 1991-es és a 2002-es népszámlálások közötti különbségként elsőnek az állandó népesség definíciójának változását kell megemlítenünk. 1991-es népszámláláskor az országban tartózkodó népesség mellett a külföldön tartózkodókat (függetlenül a külföldön tartózkodásidejétől) is állandó népességbe sorolták be, míg a 2002-ben a nemzetközi gyakorlatnak megfelelően, azok tartoztak ebben a kategóriába, akik az országban tartózkodtak, illetve akik egy évnél nem régebben tartózkodtak külföldön. Ezenkívül új foglalkozási kategóriákat vezettek be, ami szintén nehezíti, sokszor pedig lehetetlenné teszi a korábbi adatokkal való összehasonlítást.

hogy kicsit mélyebb bepillantást is nyerjünk a változásokba, kiválasztottunk hat települést, amelyek esetében megvizsgáltuk, hogy hogyan változtak az adatok 1991 és 2002 között. A városok (Ada, Zenta, Szabadka, Újvidék, Zombor, Nagybecskerek) kiválasztásának nem célja, hogy reprezentatív mintaként szolgáljon a Vajdaságban élő magyarok egészére nézve. Mindegyik városnak van valamilyen sajátossága, ami miatt különbözik a többitől, és ami miatt került be külön a tanulmányba.⁶

1. Vajdaság nemzetiségi összetételének változása

Vajdaság területileg hét körzetből áll⁷, amely további negyvenöt községre tagolódik. A tartomány területe 21536 km², lakosainak száma pedig 2 031 992 fő⁸. Átlagos népsűrűsége 94,3 fő/km².

A szerbek száma közel 180 ezerrel nőtt tíz év alatt, ami zömében a betelepült horvátországi és boszniai szerb menekülteknek köszönhető, nem pedig a természetes népszaporulatnak. Arányuk majdnem tíz százalékponttal nőtt a népességben, 56,79 százalékról 65,05 százalékra.

⁶ Ada: Zömében magyarok által lakott kisváros. Mezőgazdasági jellege mellett jelentős kisiparral rendelkezik.

Zenta: Zömében magyarok által lakott település, mezőgazdasága mellett iparból élők aránya is jelentős (cukorgyár, téglagyár, dohánygyár, élesztőgyár).

Szabadka: Legnagyobb tömbben élő magyar közösség, azonban így sincs abszolút többségben a városban (horvát és szerb kisebbség). Kulturális, gazdasági központ. Fejlődő város, sok betelepülővel.

Újvidék: Nagyszámú magyar közösség Vajdaság egyik legdinamikusabban fejlődő nagyvárosában. Gazdasági és kulturális központ. Az ittlakók rendelkeznek a legmagasabb iskolai végzettséggel, illetve az átlagéletkor is a legmagasabb. Újvidéki magyarság foglalkozott meg arányában leginkább a '90-es években, az főleg elvándorlásnak köszönhetően.

Zombor: Kiszámú magyar közösség egy fejlődő városban, ahol a magyarságnak nincs jelentősebb kulturális intézmény. Erősen foglalkozó magyarsággal: minden szeptemberben gondot okoz a magyar osztályok indítása az általános iskolákban a létszám miatt.

Nagybecskerek: Dinamikus fejlődő bánási település, viszonylag nagyszámú magyarsággal, amely átlagosnál nagyobb mértékben foglalkozott (18,91 százalék).

⁷ A közigazgatásban ma már nem használják a „hagyományos” hármas felosztást: Bácska, Bánás Szerémség. Helyette vezették be a körzeteket: Dél-Bácskai körzet, Dél-Bánási körzet, Észak-Bácskai körzet, Észak-Bánási körzet, Közép-Bánási körzet, Nyugat-Bácskai körzet, Szerémségi körzet.

⁸ A 2002-es népszámlálás szerint.

Amint a táblázatból kiolvasható, a nemzeti kisebbségek száma és aránya szinte kivétel nélkül csökkent (egyedüli kivétel a romák). Sajnálatos adat, hogy a térség elveszíti többnemzetiségű jellegét, hiszen olyan őshonos kisebbségek, mint a horvátok száma 18 ezerrel csökkent, a szlovákok száma 6 ezerrel, a románok 8 ezer fővel lettek kevesebben 2002-ben, mint 1991-ben.

1. táblázat. Nemzetiségek megoszlásának változása Vajdaságban 1991 és 2002 között

Nemzetiség	Vajdaság 1991		Vajdaság 2002	
	Száma	Arányuk százalékban	Száma	Arányuk százalékban
Összslakosság	2013889	100	2031992	100
Szerb	1143723	56,79	1321807	65,05
Montenegrói	44838	2,23	35513	1,74
Jugoszlávok	174295	8,65	49881	2,45
Albánok	2556	0,13	1695	0,08
Magyarok	339491	16,9	290207	14,28
Romák	24366	1,21	29057	1,43
Románok	38809	1,93	30419	1,49
Szlovákok	63545	3,15	56637	2,78
Horvátok	74808	3,71	56546	2,78
Egyéb	101607	5,05	140464	6,91

Szembetűnő a jugoszlávok számának harmadára csökkenése, ami egy külön tanulmányt érdemelne, hiszen több mint 100 000 ember „keresett” magának más nemzetiségi hovatartozást, identitást. Számuk 174 295-ről 49 881-re csökkent.

Vajdaság legnépesebb nemzeti kisebbsége a magyar. A vizsgált időszakban számuk 339 491-ről 290 207-re csökkent, azaz 49 284-gyel voltak kevesebben 2002-ben, mint 1991-ben. Arányuk az összlakosságban 16,9 százalékról 14,3 százalékra esett vissza.

1991-ben a magyarok hét vajdasági községben voltak abszolút többségben: Magyarkanizsa (87,6%), Zenta (80,9%), Ada (77,3%), Bácsstopolya (64,7%), Kishegyes (58,7%), Csóka (56,5%), Óbecse (54,4%).

2002-ben már csak hat községben voltak abszolút többségben, mivel arányuk Óbecsén 48,8 százalékra csökkent (Magyarkanizsa 86,52%, Zenta 80,52%, Ada község 76,65%, Bácsstopolya község 58,94%, Kishegyes község 55,92%, Csóka község 51,57%).

1991 és 2002 között a magyarok száma 14,51 százalékkal csökkent. A többen élők száma arányaiban nagyjából ugyanannyival csökkent, mint a szórványban élőké, ami arra enged következtetni, hogy semmivel sem nagyobb a zömében magyarlakta nagyvárosok megtartó ereje, mint a szórványfalvaké.

2. táblázat. A Vajdaságban élő magyarok számának csökkenése

	<i>Magyarok számának csökke- nése 1991 és 2002 között, fő</i>	<i>Magyarok számának csökkenése 1991 és 2002 között, százalékban</i>
<i>VAJDASÁG</i>	49284	14,51
<i>ÉSZAK-BÁCSKAI KÖRZET</i>	11733	11,86
Topolya község	3642	13,91
Kishegyes község	906	10,71
Szabadka község	7185	11,18
<i>NYUGAT-BÁCSKAI KÖRZET</i>	5504	20,13
Apatin község	1038	21,52
Kúla község	832	16,93
Hódság község	623	28,38
Zombor község	3011	19,56
<i>DÉL-BÁCSKAI KÖRZET</i>	10649	16,18
Bács község	233	19,02
Palánka község	39	2,55
Petróc község	9	9,57
Beočin község	-17	+6,27
Becse község	3206	13,79
Verbász község	558	17,02
Zsablya község	-11	+3,74
Újvidék-város	4558	22,51
Szenttamás község	667	14,54
Karlóca község	9	4,01
Temerin község	1305	13,52
Titel község	93	9,34

	<i>Magyarok számának csökke- nése 1991 és 2002 között, fő</i>	<i>Magyarok számának csökkenése 1991 és 2002 között, százalékban</i>
<i>ÉSZAK-BÁNÁTI KÖRZET</i>	11390	13,26
Ada község	2067	12,43
Kanizsa község	3060	11,39
Kikinda község	1267	12,83
Törökkanizsa község	812	17,36
Zenta község	2694	11,57
Csóka község	1490	17,68
<i>KÖZÉP-BÁNÁTI KÖRZET</i>	6129	18,04
Žitiste (Begaszentgyörgy) község	1064	20,94
Zrenjanin (Nagybecskerek) körzet	3053	17,68
Magyarcsernye	624	20,84
Törökbecse	988	16,02
Szečanj (Torontálszécsány) község	400	16,20
<i>DÉL-BÁNÁTI KÖRZET</i>	3100	16,71
Alibunár község	31	9,11
Fehér Templom község	123	21,13
Versec község	563	17,69
Kovačica (Antalfalva) község	649	18,10
Kovin község	529	13,43
Opovo (Ópáva) község	5	7,93
Pancsova község	1006	19,94
Plandiste (Zichyfalva) község	194	10,70
<i>SZERÉMSÉGI KÖRZET</i>	779	15,55
Indija község	125	11,58
Ürög község	56	6,42
Pećinci község	6	22,22
Ruma község	382	22,63
Sremska Mitrovica község	162	17,98
Stara Pazova község	15	10,34
Šid	33	11,18

A táblázatban szereplő községekben él a vajdasági magyarság. Jól látható, hogy számukat tekintve leginkább Szabadka községet sújtotta a magyarok elvándorlása, illetve a szellemi központnak számító Újvidéket hagyták el legnagyobb arányban az ott élő magyarok (a magyaroknak közel negyede elvándorolt a vizsgált időszakban Újvidékről).

Nagy változás következett be a magyarlakta települések⁹ szerkezetében is, az alapján, hogy a magyarok milyen arányban vannak jelen a településeken. 1991-ben a magyarok többsége mérsékelt (50%-80% a magyarok aránya) vagy erősen magyar többségű (80% feletti a magyarok aránya) településen élt. Ez az arány 2002-re megfordult, hiszen a magyarok több mint fele magyar kisebbségű vagy pedig szórványjellegű településen élt (3. sz. táblázat).

3. táblázat. A magyarlakta települések szerkezetének változása
1991 és 2002 között

<i>A települések etnikai jellege</i>	<i>1991</i>		<i>2002</i>	
	<i>Magyarok száma</i>	<i>%</i>	<i>Magyarok száma</i>	<i>%</i>
Kevesebb, mint 10%, de több mint 100 fő	44012	13,2	36073	12,7
10% – 50%	97419	29,2	106305	37,5
50% – 80%	100583	30,2	67124	23,7
80% felett	91115	27,4	73972	26,1
Összesen	333129	100	283474	100

Arányait tekintve általánosnak és egyenletesnek mondható a fogyatkozás a különböző településtípusok esetében. Kivéve a mérsékelt magyar többségű illetve a magyar kisebbségi településeket. Látható, hogy a mérsékelt magyar többségű településeken lakók száma visszaesett, és megnövekedett az azokon a településeken élő magyarok száma, ahol a magyarok kisebbségben vannak.

⁹ Magyarlakta településnek tekintendők azok a települések, ahol a magyarok aránya eléri a 10 százalékot, vagy a 100 főt.

2. A vajdasági magyarság demográfiai jellemzői

Szerbia rendkívül előregedett társadalommal rendelkezik. Szerbián belül a Vajdaság területe rosszabb adatokkal rendelkezik, mint az országos átlag. A vajdasági magyarokra vonatkozó adatok pedig még a vajdasági átlagnál is rosszabbak.

4. táblázat. Korcsoportok összehasonlítása és a csoportok átlagéletkora

	0–19	20–39	40–59	60 felettek	80 felettek	Átlagéletkor
Vajdaság	22,64	26,87	28,63	21,44	1,93	39,82
Szerb	23,04	27,30	28,36	20,95	1,69	39,39
Magyar	19,04	24,48	30,54	25,94	3,06	43,09

Látható, hogy a magyarok elmaradnak a 40 év alattiak arányában, mind a vajdasági átlagtól, mind pedig a szerb nemzetiségűektől. Ennek a jelenségnek a másik oldala, hogy magyar nemzetiségűek esetében magasabb a 40–59 év közöttiek aránya, illetve az idősek aránya, mint az összlakosságban.

A vajdasági magyarság társadalma egy előregedett korszerkezettel rendelkezik: alacsony a fiatalok aránya (négy százalékkal kevesebb, mint a szerb nemzetiségűek esetében), és magas az idősek aránya (5 százalékkal magasabb, mint a szerb nemzetiségűek esetében).

Jól tükrözi ezt az átlagéletkor is, ami több mint 3 évvel magasabb, mint a vajdasági átlag, illetve a szerb nemzetiségűek átlaga.

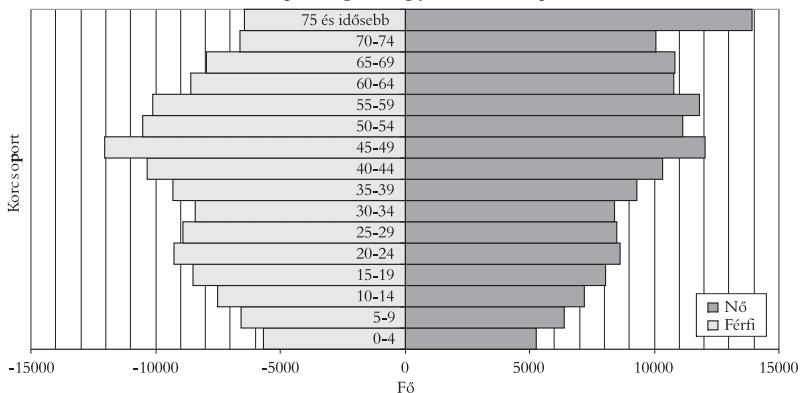
A vizsgált csoportok közül az előregedés index (a hatvan év felettek és a 0–19 év közöttiek hányadosa) a magyarok esetében a legrosszabb.

5. táblázat. A vajdasági átlag, a szerb és magyar nemzetiségűek előregedési indexe

	Előregedési index (60+ / 0–19)		
	Férfi	Nő	Összes
Vajdaság	0,77	1,13	0,95
Szerb	0,76	1,07	0,91
Magyar	1,05	1,69	1,36

Látható, hogy nemzetiségétől függetlenül a nők esetében az index értéke sokkal magasabb, azonban az is látszik, hogy a magyar nemzetiségűek esetében beszélhetünk a legnagyobb különbségről, ami szintén bizonyítja, hogy kevés magyar fiatal van Vajdaságban.

1. ábra. A fent említett demográfiai jellemzőket tükrözi a vajdasági magyarok korfája

Forrás: Popis stanovništva, domaćinstva i stanova u 2002. Stanovništvo. Veroispovest, maternji jeziki i nacionalna ili etnička pripadnost prema starosti i polu. Beograd, 2003.

A vajdasági magyarok 47,3 százaléka férfi, 52,7 százaléka nő. A férfiak aránya magasabb a 40 év alattiak körében, azonban a 40 felettiek esetében nő aránya a magasabb, az idősek esetében kétharmados, illetve az legidősebbek esetében háromnegyedes női többséget tapasztalunk.

Jól látható, hogy Vajdaságban az 1950-es években (45–49) született a legnépesebb magyar nemzetiségű generáció, akiknek a gyermekei (20–24 évesek) az 1970-es évek vége felé meg is jelennek a korfán, azonban az ő gyermekeik „még” nem születtek meg. Az időzójel azért jár, mert elvileg pont a népszámlálás idejére volt várható a gyermekeik születése, azonban részleges statisztikákból tudjuk, hogy egyre kevesebb magyar nemzetiségű gyermek születik, amiből arra következtethetünk, hogy később fognak megjelenni, az elvándorlók gyermekei pedig lehet, hogy meg sem jelennek a vajdasági magyarok korfáján. Erre a kérdésre azonban csak a 2012-es népszámlálás ad majd választ.

A korfáról leolvasható, hogy egyenletesen és folyamatosan fogyatkozik a vajdasági magyarság. Az 1978–1980-as generációtól kezdve folyamatosan csökken a magyar nemzetiségű újszülöttek száma. 1998 és 2002 között fele annyi gyermek született, mint amennyi 1953 és 1957 között.

6. táblázat. Különböző korcsoportok aránya a népességben (százalékban)

		Vajdaság	Szerb	Magyar
Iskoláskor előtti gyerekek (7 év alatt)		6,62	6,65	5,56
Iskolaköteles gyerekek (7–14 év)		9,23	9,40	7,76
65 év feletti		15,51	15,05	19,26
Munka- képes	Összesen	65,00	65,38	63,50
	Férfi (15–64)	33,94	34,33	33,09
	Nő (15–59)	31,06	31,05	30,41
Szülőképes nők (15–49)		24,44	24,17	22,50
Felnőtt lakosság (18 felett)		80,16	79,87	83,31

A 6. számú táblázatban látható, hogy mind az iskoláskor előtti gyermekek, mind pedig az iskoláskorúak arányában a magyar nemzetiségűek elmaradnak a vajdasági átlagtól és a szerb nemzetiségűek körében tapasztalt aránytól is. Majdnem két százaléknyi különbség van a magyar illetve a szerb iskolaköteles diákok aránya között. A munkaképes népesség is majdnem két százalékkal alacsonyabb a magyar nemzetiségűek esetében, mint a szerb nemzetiségűeknél.

A szülőképes nők aránya a magyarok körében majdnem két százalékkal marad el a vajdasági átlagtól. Az idősek aránya (65 év feletti) esetében találjuk a legnagyobb különbséget: a magyarok esetében ez az arány négy százalékkal haladja meg a szerb nemzetiségűek arányát. A felnőtt lakosság esetén is láthatjuk, hogy magasabb az arány a magyar nemzetiségűek esetében, mint a másik két csoportban.

A 7. sz. táblázatban látható, hogy a vizsgált csoportok közül a vajdasági magyarok rendelkeznek a legelelőregegettebb társadalommal a Vajdaságban. A munkaképes népesség átlagéletkora majdnem két évvel magasabb, mint a szerb nemzetiségűek esetében. Ami még figyelemre méltó adat a fenti táblázatban, hogy a magyar nemzetiségű felnőtt népesség átlagéletkora három évvel magasabb, mint a szerb nemzetiségűeké.

7. táblázat. A különböző csoportok átlagéletkora a népességben

	<i>Vajdaság</i>	<i>Szerb</i>	<i>Magyar</i>
Munkaképes népesség	38,55	38,30	40,03
Férfiak (15–64)	39,31	39,12	40,70
Nők (15–59)	37,72	37,40	39,30
Szülőképes nők (15–49)	33,16	33,05	33,74
Fiatalkorúak (0–17)	9,70	9,75	9,75
Felnőtt népesség (18 felett)	47,31	46,89	49,79
65 feletti	72,93	72,67	73,68
80 feletti	84,19	84,13	84,42

A magyarokat előregedő munkaképes, illetve felnőtt népességű csoportok alkotják. A fiatalkorúak átlagéletkora nem különbözik lényegesen a vajdasági átlagtól, illetve teljesen megegyezik a szerb átlaggal. Ez nem jelenti azt, hogy azonos lenne a helyzet a két nemzetiség körében, mert láthattuk egy fentebbi táblázatban, hogy a 19 évnél fiatalabbak aránya a magyar nemzetiségűek körében 4 százalékkal alacsonyabb, mint a szerb nemzetiségűeknél.

8. táblázat. A magyarok aránya és átlagéletkora Vajdaságban

	<i>Magyarok aránya</i>	<i>Magyarok átlagéletkora</i>
<i>Vajdaság</i>	14,28	43,1
<i>Észak Bácskai körzet</i>	43,5	42,7
Bácztopolya község	58,9	42,4
Kishegyes község	55,9	40,7
Szabadka község	38,4	43,1
<i>Nyugat-Bácskai körzet</i>	10,2	45,8
Apatin község	11,5	46,0
Kula község	8,4	43,0
Hódság község	4,4	49,0
Zombor község	12,7	46,3
<i>Dél-Bácskai körzet</i>	9,3	43,5
Bács község	6,1	45,4
Bácspalánka község	2,4	44,1

	<i>Magyarok aránya</i>	<i>Magyarok átlagéletkora</i>
Bácpetroč község	0,5	47,0
Belcsény község	1,8	45,6
Óbecse község	48,8	41,5
Verbász község	6,3	40,7
Zsablya község	1,1	44,2
Temerin község	29,5	41,7
Szenttamás község	21,9	42,3
Karlóca község	2,4	44,5
Újvidék város	5,2	47,7
Titel község	5,3	43,2
<i>Észak-Bánáti körzet</i>	<i>47,3</i>	<i>42,1</i>
Ada község	76,6	41,3
Kanizsa község	86,5	41,5
Zenta község	80,5	41,8
<i>Dél-Bánáti körzet</i>	<i>4,9</i>	<i>42,9</i>
Pancsova község	3,1	44,7
Közép-Bánáti körzet	13,3	43,8
Nagybecskerek község	10,7	44,3
<i>Szerémségi körzet</i>	<i>1,2</i>	<i>44,6</i>
Ingyija község	1,9	44,3
Ürög község	6,6	41,7
Pecinci község	0,1	51,7
Ruma község	2,1	45,3
Mitrovica község	0,8	45,3
Pazova község	0,2	46,6
Sid község	0,6	47,8

A vajdasági magyarság átlagéletkora 43,1 év: a férfiaké 40,93, a nőké pedig 45,02. Látható, hogy fordított arányosság van a magyarok aránya és a magyarok átlagéletkora között a községekben: az alacsonyabb arányú magyarlakta községekben magasabb az átlagéletkor.

Ami meglepő, az Újvidék városa, ahol viszonylag nagy számban élnek magyarok (15 687 fő), az átlagéletkor mégis majdnem itt a legmagasabb (47,7 év). Valószínűsíthető, hogy a 90-es években végbement elvándorlási hullám Újvidéket, a városon belül pedig a fiatalokat sújtotta

leginkább, illetve ebből adódóan a születő gyermekszám is alacsony a magyarok körében.

9. táblázat. Házassági státus alakulása a 15 éves és annál idősebb népességben

	Férfi						Nő				
	Nőtlen	Nős	Özvegy	Elvált	Ismeretlen	Hajadon	Férfizett	Özvegy	Elvált	Ismeretlen	
Vajdaság	30,80	60,84	4,43	3,68	0,25	20,35	56,50	17,87	5,08	0,21	
Szerb	31,16	61,09	4,26	3,29	0,19	21,50	56,72	16,86	4,77	0,15	
Magyar	28,22	61,46	5,12	5,10	0,10	14,77	57,18	22,21	5,76	0,08	

A 9. számú táblázatban látható, hogy a vajdasági magyarok más jellemzőkkel bírnak eszerint a felosztás szerint is, mint a másik két csoport. A fejlett társadalmakban a házasságkötés egyre inkább kitolódik korban. A vajdasági magyarság ebből a szempontból hagyományos társadalomnak tekinthető, mivel sokkal alacsonyabb a nőtlenek (majdnem három százalékkal) és a hajadonok (6,73 százalékkal) aránya a magyarok körében, mint a szerb nemzetiségűek esetében.

A magyar nemzetiségű házások esetében valamivel magasabb az arány mindkét nem esetében, azonban nem kimagaslóan.

Az özvegyeknél viszont már jelentős különbségről beszélhetünk, főleg a nők esetében. Magyar nemzetiségű férfiak esetében magasabb az özvegyek aránya, mint a szerb nemzetiségűeknél, azonban a nők esetében találunk nagy különbséget: több mint öt százalékkal magasabb az özvegyek aránya a magyar népességben, mint a szerbek esetében.

Az elváltak aránya is a magyar nemzetiségűek esetében a legmagasabb, mind a férfiaknál, mind pedig a nőknél. A nők esetében majdnem egy százalék a különbség, a férfiaknál pedig majdnem két százalék a különbség a magyar és a szerb nemzetiségűek között.

Elmondható, hogy a vajdasági magyar társadalmat előregedés folyamata sújtja és rendkívül rossz demográfiai mutatókkal bír, amit tükröz a fiatalok és az idősök aránya, a különböző társadalmi csoportok átlagéletkora és az arányuk a saját nemzetiségű népességben belül.

2.1 Írástudatlanság aránya a Vajdaságban

Az írástudatlan népesség aránya egy társadalom fejlettségének fontos mutatója.

10. táblázat. Írástudatlanok aránya Vajdaságban

	Írástudatlanok száma	Írástudatlanok aránya
Vajdaság	44 090	2,41
Szerb	29 536	2,48
Magyar	2899	1,09

A vajdasági magyarság körében kisebb az írástudatlanok aránya, mint a vajdasági átlag illetve mint a szerb nemzetiségűek esetében. A nemzetiiségtől függetlenül férfiak körében alacsonyabb az írástudatlanok aránya, mint a nőknél.

11. táblázat. Írástudatlanok nemi eloszlása

	Vajdaság		Szerb		Magyar	
	Férfi	Nő	Férfi	Nő	Férfi	Nő
Írástudatlanok aránya	1,00	3,72	0,76	4,11	0,73	1,40

A szerb nemzetiségű nők esetében a legrosszabb a helyzet, mivel több mint négy százalékuk írástudatlan. A vajdasági magyarság látszólag kedvezőbb helyzetben van az írástudatlanság tekintetében, mint a szerbek, mivel a lakosság kisebb aránya írástudatlan, azonban a 12. sz. táblázatban korosztályos bontásban már láthatjuk, hogy a magyarok esetében más probléma jelentkezik az írástudatlansággal kapcsolatban.

12. táblázat. Az írástudatlanok korosztályos bontásban

	Összesen	10-14	15-19	20-39	40-49	50-59	60-64	65 féltettek	Ismeretlen	Átlag életkor
Vajdaság	100	2,3	2,3	8,3	6,9	9,1	9,0	60,7	1,3	63,56
Szerb	100	0,9	0,9	3,6	4,0	7,8	11,0	79,9	1,1	68,49
Magyar	100	1,7	2,1	11,0	10,8	12,2	7,4	54,4	0,9	62,37

Látható, hogy korosztályos bontásban már árnyaltabb eredményeket kapunk: a szerb nemzetiségűek esetében az idősek korosztályába esik az írástudatlanok 79,9 százaléka, míg a magyarok esetében mindössze 54,4 százalék, ami a vajdasági átlagot is alulmúlja. Ez azt jelenti, hogy a magyar nemzetiségűek esetében a fiatalabb korosztályban is jelentős azok aránya, akik nem tudnak írni. A 19 év alattiak esetében még nem olyan kimagasló az írástudatlanok aránya, azonban a 20 és 49 év közöttiek esetében a magyar nemzetiségűek kétszer akkora arányban fordulnak elő (saját nemzetiségűekhez viszonyítva), mint a szerb nemzetiségűek. Ezt tükrözi az írástudatlanok átlagéletkora is, ami a magyarok körében a legalacsonyabb.

2.2 Gyermekvállalás a Szerbiában

Láthattuk, hogy a vajdasági magyarság legnagyobb problémája a fiatalok alacsony aránya a népességben. Nézzük meg, hogy a nők esetében hogyan alakul a gyermekvállalási kedv Vajdaságban, illetve a szerb és a magyar nemzetiségűek esetében.

13. táblázat. Gyermekvállalás a 15 évnél idősebb női népesség körében

	Szerbia	Szerb	Magyar
Gyermektelen	24,92	24,92	19,39
1	19,85	19,94	24,75
2	42,01	43,08	43,12
3	9,04	8,69	8,77
4	2,42	2,10	2,29
5 és több	1,75	1,27	1,67
Összesen	100	100	100

A gyermektelenek és az egy gyermeket vállalók aránya Vajdaságban és a szerb nemzetiségűek esetében nagyjából megegyezik, azonban a magyar nemzetiségűek esetében más arányokat találunk. A gyermektelenek aránya alacsonyabb mint a másik két csoport esetében, azonban az egy gyermeket vállalók pedig többen vannak. Ez az adat egybeeséssel, hogy a magyarok körében alacsonyabb a hajadonok aránya,

azonban elmondható, hogy a magyarok körében dívik leginkább az „egykézésnek” elnevezett jelenség.

A két gyermeket vállalók aránya a magyarok és a szerbek esetében megegyezik, a szerbiai átlag kicsit alacsonyabb, azonban a kettőnél több gyermeket vállalók között a szerbiai átlag aránya magasabb, mind a szerbekénél, mind pedig a magyarokénál.

14. táblázat. A 15 éves vagy annál idősebb szerb női népesség élve született gyermekek és korosztály szerinti bontásban

	Összesen	15–19	20–24	25–29	30–39	40–49	50–59	60 felett	Ismeretlen
Összesen	100	7,34	7,65	7,66	14,63	17,77	14,98	29,33	0,64
Gyermektelen	100	28,67	23,47	13,62	9,98	6,23	4,90	12,26	0,86
1	100	0,83	6,27	9,92	15,70	15,79	16,37	34,57	0,57
2	100	0,06	1,18	4,69	17,52	25,58	20,53	29,92	0,51
3	100	0,02	0,49	2,70	14,37	19,73	15,24	46,78	0,68
4	100	0,02	0,24	1,19	7,56	11,57	11,10	67,41	0,91
5 és több	100	0,00	0,09	0,59	4,34	6,80	7,20	79,64	1,34

15. táblázat. A 15 éves vagy annál idősebb magyar női népesség élve született gyermekek és korosztály szerinti bontásban

	Összesen	15–19	20–24	25–29	30–39	40–49	50–59	60 felett	Ismeretlen
Összesen	100	5,95	6,37	6,30	13,16	16,64	17,21	34,13	0,23
Gyermektelen	100	29,53	22,31	10,48	7,16	5,72	5,88	18,60	0,33
1	100	0,80	5,90	8,15	12,58	14,45	18,65	39,22	0,25
2	100	0,07	1,19	4,50	16,04	22,67	22,16	33,20	0,16
3	100	0,02	0,68	2,92	15,35	18,88	15,76	46,17	0,23
4	100	0,00	0,54	1,60	10,88	13,73	13,35	59,54	0,35
5 és több	100	0,00	0,13	1,10	8,88	12,09	12,44	65,05	0,31

A 15. sz. táblázatban látható, hogy a magyar nemzetiségűek esetében a fiatalok (15–19, 20–24, 25–29) aránya kisebb, mint a szerb nemzetiségűeknél. A 60 felettiek szinte minden kategóriában a legnagyobb aránnyal rendelkeznek, mivel ők a legtömegesebb korosztály. A magyarok esetében ez még fokozottabban igaz. A 20 és 39 év közötti magyar népesség alacsonyabb arányban gyermektelen, mint a szerb nemzetiség. Láthatjuk, hogy az 5 és annál több gyermeket vállaló magyar nemzetiségűek 65 százaléka 60 évesnél idősebb, a szerb nemzetiségűek esetében pedig még ennél is magasabb ez az arány, 79 százalék.

Több információt kapunk, ha korosztályonként vizsgáljuk meg a gyermekvállalás kérdését.

16. táblázat. A 15 éves és annál idősebb szerb női népesség élve született gyermekek korosztályonkénti bontásban

	Összesen	15–19	20–24	25–29	30–39	40–49	50–59	60 felett	Ismertetlen
Összesen	100	100	100	100	100	100	100	100	100
Gyermektelen	24,92	97,34	76,40	44,32	17,01	8,74	8,15	10,42	33,36
1	19,94	2,26	16,32	25,82	21,40	17,72	21,79	23,50	17,59
2	43,08	0,36	6,65	26,37	51,60	62,04	59,06	43,95	34,34
3	8,69	0,03	0,55	3,07	8,54	9,65	8,84	13,86	9,12
4	2,10	0,01	0,06	0,33	1,08	1,37	1,56	4,82	2,96
5 és több	1,27	0,00	0,01	0,10	0,38	0,49	0,61	3,44	2,64

Minden korosztályban a gyermektelenek aránya a magyarok körében alacsonyabb, mint a szerb nemzetiségűek esetében. Ez örvendetes is lenne, azonban az egy gyermeket vállalók aránya pedig a magyarok esetében jelentősen magasabb, mint a szerb nemzetiségűek esetében. Hogy nem új keletű jelenségről van szó, bizonyítja az, hogy a 60 felettiek körében is a magyarok esetében nagyobb arányban találunk egy gyermeket vállalókat, mint a szerb nemzetiségűek esetében.

A öt gyermeket illetve annál többet vállalók aránya a magyar nemzetiségűek körében magasabb, mint a szerb nemzetiségűeknél. Azonban látszik, hogy a nagycsaládosok egyre kisebb arányt képviselnek a fiatalabb korosztályoknál.

17. táblázat. A 15 éves és annál idősebb magyar női népesség élve született gyermekek korosztályonkénti bontásban

	Összesen	15–19	20–24	25–29	30–39	40–49	50–59	60 felett	Ismeretlen
Összesen	100	100	100	100	100	100	100	100	100
Gyermektelen	19,39	96,15	67,87	32,25	10,55	6,67	6,62	10,57	27,80
1	24,75	3,32	22,90	32,03	23,65	21,50	26,82	28,44	27,16
2	43,12	0,51	8,06	30,77	52,55	58,77	55,54	41,95	30,67
3	8,77	0,02	0,93	4,07	10,23	9,96	8,04	11,87	8,63
4	2,29	0,00	0,20	0,58	1,90	1,89	1,78	4,00	3,51
5 és több	1,67	0,00	0,03	0,29	1,13	1,21	1,21	3,18	2,24

Mind a magyar, mind pedig a szerb nemzetiségű népességben a nők több mint 87 százaléka kettő vagy annál kevesebb gyermeket szül, ami a társadalom létszámának stagnálásához is kevés lenne.

A 30 évnél idősebbeknél, akiknél már tömegesen nem várható újabb gyermek vállalása, a két gyermek vállalása a jellemző. Elmondható, hogy a kétgyermekes családmodell a legnépszerűbb, ezt követi az egygyermekes család. A gyermektelen női népesség aránya a 30 felettek esetében majdnem megegyezik a három gyermeket vállalók arányával.

A gyermekvállalás és az iskolai végzettség kétségtelenül összefüggésben van egymással. A 18., 19., 20. és a 21. számú táblázatban a szerb és a magyar nemzetiségű 15 évnél idősebb női népesség élve született gyermekeinek számát és az iskolai végzettségüket hasonlítjuk össze. (18. táblázat)

Első ránézésre látszik, hogy a szerb nemzetiségűek esetében az iskolai végzettség és a vállalt gyermekek száma fordítottan arányos egymással. A gyermektelenek körében látható, hogy a magasan képzettek felülreprezentáltak, míg a három gyereket, vagy annál többet vállalók körében alulreprezentáltak. Az iskolázatlanok pedig a négy és öt illetve már a három gyermeket vállalók körében is felülreprezentáltak, míg a gyermektelenek és az egy gyermeket vállalók körében alulreprezentáltak.

18. táblázat. Az élveszületett gyermekek arányának eloszlása az anya iskolai végzettsége alapján a 15 éves vagy annál idősebb szerb női népesség körében

	Összesen	Iskolázatlanok	1–3 osztály	4–7 osztály	Általános iskola	Középiskola	Főiskola	Egyetem	Ismeretlen
Összesen	100	8,5	2,7	15,2	23,9	37,6	4,2	5,9	1,9
Gyermektelen	100	5,5	1,0	4,5	28,1	46,8	3,9	7,8	2,4
1	100	6,5	2,6	16,4	19,8	39,8	5,3	7,8	1,9
2	100	6,7	2,7	17,9	24,2	36,8	4,6	5,1	1,9
3	100	18,0	5,5	25,6	23,1	22,0	2,2	2,5	1,1
4	100	34,9	8,0	28,8	17,1	9,3	0,7	0,7	0,5
5 és több	100	53,3	7,9	23,8	10,6	3,7	0,2	0,3	0,2

19. táblázat. Az élveszületett gyermekek arányának eloszlása az anya iskolai végzettsége alapján a 15 éves vagy annál idősebb magyar női népesség körében

	Összesen	Iskolázatlanok	1–3 osztály	4–7 osztály	Általános iskola	Középiskola	Főiskola	Egyetem	Ismeretlen
Összesen	100	2,5	4,0	25,1	31,1	30,7	3,4	2,8	0,4
Gyermektelen	100	4,0	2,2	11,3	34,6	39,7	3,5	3,9	0,8
1	100	1,3	3,4	25,9	30,0	32,3	3,8	3,0	0,3
2	100	1,3	3,4	26,5	31,7	30,3	3,8	2,7	0,3
3	100	4,1	7,9	37,0	28,0	18,9	2,1	1,8	0,2
4	100	8,5	12,8	45,2	22,8	8,9	0,8	0,7	0,3
5 és több	100	15,4	15,6	46,0	17,6	4,7	0,3	0,4	0,0

A magyar nemzetiségűek esetében is hasonló tendenciát tapasztalunk, mint a szerbek esetében: az alacsony iskolai végzettséggel rendelkezők felülreprezentáltak a 3 és annál több gyermeket vállalók körében, a magasan képzettek pedig a kettőnél kevesebb gyermeket vállalók körében felülreprezentáltak. A határ a két gyermeket vállalóknál húzódik.

20. táblázat. Az élveszületett gyermekek számának százalékos bontása iskolai végzettség szerint a 15 éves vagy annál idősebb szerb női népesség körében

	Összesen	Iskolázatlanok	1–3 osztály	4–7 osztály	Általános iskola	Középiskola	Főiskola	Egyetem	Ismeretlen
Összesen	100	100	100	100	100	100	100	100	100
Gyermektelen	24,9	16,0	9,1	7,4	29,3	31,0	23,2	32,8	31,3
1	19,9	15,2	19,2	21,4	16,5	21,1	24,9	26,2	19,7
2	43,1	34,0	44,0	50,6	43,7	42,2	46,9	37,1	43,2
3	8,7	18,4	17,7	14,6	8,4	5,1	4,5	3,6	5,2
4	2,1	8,6	6,3	4,0	1,5	0,5	0,4	0,3	0,5
5 és több	1,3	7,9	3,8	2,0	0,6	0,1	0,1	0,1	0,1

21. táblázat. Az élveszületett gyermekek számának százalékos bontása iskolai végzettség szerint a 15 éves vagy annál idősebb magyar női népesség körében

	Összesen	Iskolázatlanok	1–3 osztály	4–7 osztály	Általános iskola	Középiskola	Főiskola	Egyetem	Ismeretlen
Összesen	100	100	100	100	100	100	100	100	100
Gyermektelen	19,4	31,4	10,6	8,7	21,6	25,0	19,7	26,7	42,3
1	24,7	12,4	21,1	25,6	23,9	26,0	27,2	26,0	20,5
2	43,1	23,0	37,1	45,6	44,0	42,6	47,1	41,0	30,0
3	8,8	14,5	17,4	12,9	7,9	5,4	5,3	5,5	5,3
4	2,3	7,9	7,3	4,1	1,7	0,7	0,5	0,6	1,7
5 és több	1,7	10,4	6,5	3,1	0,9	0,3	0,1	0,2	0,2

Mindkét nemzetiség esetében az iskolázatlanok majdnem egyharmada vállalt három vagy annál több gyermeket. Az iskolázatlanok csoportjában az öt vagy annál több gyermeket vállalók aránya a magyarok körében magasabb. Nemzetiségtől függetlenül megállapítható, hogy már az általános iskolát végzettek sem vállalnak három illetve annál több

gyermeket (mindössze tíz százalékuk). A magyar nemzetiségű középiskolai, főiskolai és egyetemi végzettségűek nagyjából ugyanakkora arányban vállalnak három vagy annál több gyermeket, míg a szerb nemzetiségűek esetében ez az arány nem egyezik meg: a középiskolai végzettség esetén magasabb, az egyetemet végzeteknél pedig alacsonyabb.

Általánosságban kijelenthető tehát, hogy az iskolai végzettség növekedésével csökken az esélye annak, hogy a nők, nemzetiségtől függetlenül kettőnél több gyermeket vállaljanak. A magasan képzettek között viszonylag magas a gyermektelenek (szerb nemzetiségűek esetében 23,2 és 32,8 százalék, a magyar nemzetiségűek esetében 19,7 és 26,7 százalék) és az egy gyermeket vállalók (szerb nemzetiségűek esetében aránya 24,9 és 26,2 százalék, a magyarok esetében pedig 27,2 és 26,0 százalék).

2.3 Külföldön munkát vállalók

A 2002-es népszámlálás adatai szerint 10810 vajdasági magyar vállalt munkát külföldön. Ez a szám tartalmazza a munkavállalókkal külföldön tartózkodó családtagokat is. Ez a Vajdaságban élő magyarok 3,7 százaléka.

22. táblázat. A külföldön munkát vállalók vajdasági magyarok száma és aránya országoként

<i>Célország</i>	<i>Munkavállalók száma, fő</i>	<i>Munkavállalók aránya országoként</i>
Magyarország	4384	40,6
Németország	3697	34,2
Ausztria	696	6,4
Kanada	381	3,5
Svájc	359	3,3
Svédország	294	2,7
Ausztrália	162	1,5
Amerikai	146	1,4
Franciaország	119	1,1
Egyéb és ismeretlen	572	5,3
Összesen	10810	100

A vajdasági magyarok elsősorban célországuk a munkavállalást illetően Magyarország, ahol az összes külföldi munkavállaló több mint 40 százalékát találjuk. Kiemelkedő célországnak számít még Németország illetve Ausztria.

23. táblázat. A vajdasági magyar munkavállalók eloszlása a külföldön tartózkodás ideje

	Külföldön való tartózkodás ideje									
	Összesen	1 évnél kevesebb	1–4	5–9	10–14	15–19	20–24	25–29	30 és felette	Ismeretlen
Összesen	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100
Magyarország	40,6	54,3	68,9	65,8	42,4	10,1	4,3	1,5	0,7	34,2
Németország	34,2	17,3	10,8	12,7	29,4	50,7	62,2	71,7	78,6	34,0
Ausztria	6,4	3,0	2,9	4,9	10,6	8,9	7,8	6,7	5,3	8,2
Kanada	3,5	3,5	4,9	5,9	3,6	3,2	1,4	1,1	0,9	1,5
Svájc	3,3	2,2	0,7	2,1	4,0	9,9	7,8	7,8	2,5	3,8
Svédország	2,7	1,6	0,9	1,4	2,7	4,2	4,9	4,4	5,6	2,0
Ausztrália	1,5	0,3	1,4	1,5	1,8	2,7	2,0	2,5	1,0	0,9
Amerikai	1,4	3,0	1,1	1,4	1,4	3,5	2,0	0,8	0,9	0,8
Franciaország	1,1	1,1	0,7	0,5	0,3	1,2	2,2	1,5	3,1	1,1
Egyéb és ismeretlen	5,3	13,8	7,8	4,4	3,7	5,4	5,3	2,1	1,4	13,6

A külföldön munkát vállalók kétharmada Magyarországon vagy pedig Németországban vállalt munkát. Jól elkülöníthetően két nagy korszakra oszthatjuk a külföldi munkavállalást. Az első tartott az 1980-as évek végéig, a másik pedig épp akkor kezdődött. Az első korszak célországuk Németország volt: az 1980-as évek elején a külföldi munkavállalók kicsit több mint a fele választotta Németországot, míg az 1970-es években ez az arány 70 százalék feletti volt. Ebben az időszakban (1970–1985) a külföldi munkavállalók közel 10 százalékuk Ausztriát választotta, ugyanekkor volt az aránya a Svájcban munkát vállalók aránya. Illetve 5 százalék körüli volt a Svédországban munkát vállalóknak. 1990 előtt a vajdasági magyarok alacsony arányban vállaltak munkát Magyarországon, tehát kijelenthető, hogy nem számított munkavállalók

számára célországoknak. Az 1990-es évek változásokat hoztak a vajdasági magyarok életében: elsőszámú célországunk számított Magyarországon ebben az időszakban, hiszen a külföldi munkavállalók mintegy kétharmada vállalt Magyarországon munkát. Németország pedig visszaesett a második helyre, ahol a külföldön munkát vállalók 10 százaléka helyezkedett el. Az 1990-es években egy új célország tűnt fel, Kanada, ahol a munkavállalók több mint 5 százaléka vállalt munkát. Az egy éve, vagy annál kevesebb ideje külföldön munkát vállalók között új változást lehet megfigyelni: a Magyarországot választók aránya csökkent, és újra növekedett a Németországot választók aránya. Illetve növekedett az Amerikai Egyesült Államokat választók aránya is.

24. táblázat. A vajdasági magyar külföldi munkavállalók eloszlása országonként a külföldön tartózkodás szerint

	Külföldön való tartózkodás ideje									
	Összesen	1 évnél kevesebb	1-4	5-9	10-14	15-19	20-24	25-29	30 és felette	Ismeretlen
Összesen	100	3,4	16,6	22,1	22,9	3,7	4,5	4,9	14,9	6,9
Magyarország	100	4,6	28,3	35,5	23,9	0,9	0,5	0,2	0,3	5,8
Németország	100	1,7	5,2	8,2	19,7	5,5	8,2	10,2	34,3	6,8
Ausztria	100	1,6	7,5	16,7	37,6	5,2	5,5	5,0	12,2	8,8
Kanada	100	3,4	23,1	37,0	23,1	3,4	1,8	1,6	3,7	2,9
Svájc	100	2,2	3,3	14,2	27,9	11,1	10,6	11,4	11,4	7,8
Svédország	100	2,0	5,8	11,6	23,1	5,8	8,2	7,8	30,6	5,1
Ausztrália	100	0,6	15,4	21,6	27,2	6,8	6,2	8,0	9,9	4,3
Amerikai	100	7,5	13,7	22,6	23,3	9,6	6,8	2,7	9,6	4,1
Franciaország	100	3,4	10,1	10,9	6,7	4,2	9,2	6,7	42,0	6,7
Egyéb és ismeretlen	100	8,9	24,5	18,5	16,1	3,8	4,5	1,9	4,0	17,7

A külföldön munkát vállalók közel egy negyede már több mint 20 éve külföldön van. Ez az arány Németországban 52,7 százalék, Franciaország 57,9 százalék és Svédország 46,6 százalék. A magyarországi vajdasági magyar munkavállalók egy százaléka vállalt munkát Magyarországon 1982 előtt. A Magyarországon munkát vállaló vajdasági magyarok

87,7 százaléka 1988 és 2001 között vállalt munkát. Kanada is célországának számított az 1990-es években, mert az ott munkát vállalók 83,2 százaléka ebben az időszakban kezdte munkavállalását. Ausztrália is célországának tekinthető az 1990-es években. Elmondható, hogy a vajdasági magyarok körében az 1990-es évek végére csökkent a külföldi munkavállalási kedv.

3. A vajdasági magyarság iskolai végzettségének alakulása

A foglalkozási szerkezet és az iskolai végzettség rendszerint szoros kapcsolatban vannak egymással. Azokban a társadalmakban, ahol a népesség nagy aránya dolgozik a harmadik gazdasági szektorban, az iskolai végzettség is magasabb, mivel a munka elvégzéséhez több tudásra van szükség. Azonban ez fordítva is igaz, minél többen dolgoznak a mezőgazdaságban és az iparban, annál alacsonyabb az iskolai végzettség a társadalomban. A következőkben azt vizsgáljuk, hogy milyen iskolai végzettséggel rendelkeznek a Vajdaságban élő magyarok és szerbek, és hogyan változott az iskolai végzettség a vizsgált időszakban. Illetve a fejezet végén vizsgáljuk meg, hogy néhány településen hogyan alakult, változott az iskolai végzettség a vizsgált időszakban.

3.1 1991-es népszámlálási adatok

25. táblázat. Az iskolai végzettség alakulása a szerb és a magyar nemzetiségűek körében az 1991-es népszámlálási adatok alapján Vajdaságban

	Szerb	Magyar
Iskolázatlanok	7,9	3,8
1–3 osztály	3,1	5,6
4 osztály	14,2	13,5
5–7 osztály	6,6	16,4
Általános iskola	24,3	26,9
Középfiskola	35,3	28,2
Főiskola	3,8	2,6
Egyetem	4,3	2,5
Ismeretlen	0,3	0,3
Összesen	100	100

Mind a két nemzetiséghez tartozónál szembetűnő az alacsony végzettségűek magas aránya: a szerb nemzetiségűek 56,1 százaléka általános iskolai végzettséggel, vagy annál kevesebbel rendelkezik, ez az arány a magyaroknál 66,2 százalék. A minimális iskolai végzettséggel sem rendelkezők aránya a szerb nemzetiségűek esetében nagyobb, mint a magyar nemzetiségűeknél. Az általános iskolai végzettséggel rendelkezők aránya magas mindkét nemzetiség esetében, ami előrevetíti a foglalkozási szerkezet fejletlenségét is. A képzetlenek, vagy alacsonyan képzettek nem tudnak elhelyezkedni csak a mezőgazdaságban, vagy betanított munkásként a második gazdasági szektorban. Az alacsonyan képzettek annak köszönhetően, hogy csak korlátozott lehetőségekkel rendelkeznek az elhelyezkedés terén, alacsonyabb bérezésben részesülnek, aminek velejárója a rossz társadalmi helyzet, illetve a szegénység.

Különbség mutatkozik a magyar és a szerb nemzetiségű magasan képzettek, azaz a főiskolát illetve egyetemet végzettek között. A szerb nemzetiségűek 8,1 százaléka tartozik ebbe a kategóriába, míg a magyaroknál ez az arány mindössze 5,1 százalék.

26. táblázat. Az iskolai végzettség alakulása a szerb és a magyar nemzetiségűek körében az 1991-es népszámlálási adatok alapján Vajdaságban nem szerinti bontásban

	<i>Férfi</i>		<i>Nő</i>	
	<i>Magyar</i>	<i>Szerb</i>	<i>Magyar</i>	<i>Szerb</i>
Iskolázatlanok	3,0	4,0	4,5	11,6
1–3 osztály	3,9	2,1	7,1	4,1
4 osztály	10,4	11,9	16,2	16,4
5–7 osztály	13,8	5,8	18,6	7,3
Általános iskola	26,5	23,8	27,4	24,7
Középiskola	36,4	42,3	21,0	28,6
Főiskola	2,6	4,3	2,5	3,3
Egyetem	2,9	5,3	2,1	3,4
Ismeretlen	0,3	0,3	0,3	0,3
Összesen	100	100	100	100

A nők nemzetiségtől függetlenül alacsonyabb iskolai végzettséggel rendelkeznek, mint a férfiak. A szerb nemzetiségű nők 64,1 százaléka

általános iskolai vagy annál alacsonyabb iskolai végzettséggel rendelkezik, a magyar nők esetében ez az arány 73,8 százalék. A szerb nemzetiségű férfiak 47,6 százaléka tartozik ebbe az alacsonyan képzettek vagy képzetlenek csoportjába, míg a magyaroknál ez az arány 57,6 százalék. A magasan képzettek (főiskola, egyetem) aránya mindkét nemzetiség esetében a férfiaknál magasabb. A főiskolai végzettséggel rendelkezők aránya a magyar nemzetiségű nők esetében majdnem megegyezik a férfiak arányával, ami azt jelenti, hogy a főiskolára jelentkezés jellemzőbb a magyar női népességre. Az egyetemet végzettek esetében nagyobb a különbség, tehát elmondható, hogy az egyetemekre inkább férfiak jelentkeznek. A szerb nemzetiségűek esetében a magasan képzettek arányát illetően elmondhatjuk, hogy nagyobb a különbség a férfiak és a nők között, mivel a főiskolai végzettséggel rendelkezők aránya egy százalékkal, míg az egyetemi végzettséggel rendelkezőké majdnem két százalékkal magasabb a férfiak esetében, mint a nőknél. Tehát a nemek közötti különbségek a többségi nemzethez tartozók esetében nagyobbak, mint a magyar nemzetiségűek esetében.

3.2 2002-es népszámlálási adatok

27. táblázat. Az iskolai végzettség alakulása 2002-es népszámlálási adatok alapján Vajdaságban

	Vajdaság	Szerb	Magyar
Iskolázatlanok	6,9	4,6	2,1
1–3 osztály	2,1	1,7	3,1
4–7 osztály	14,3	12,2	21
Általános iskola	24,9	23,4	29,8
Középfiskola	43,9	47,3	37,6
Főiskola	4,3	4,7	3,2
Egyetem	5,1	5,7	2,9
Ismeretlen	0,9	0,1	0,1
Összesen	100	100	100

A magyar nemzetiségűek kisebb arányban tartoznak az iskolázatlanok körébe, mint a vajdasági átlag illetve a szerb nemzetiségűek, azonban ha összevonnjuk az alacsony iskolai végzettségűeket (általános iskola és annál

alacsonyabb végzettségűek), akkor láthatjuk, hogy a magyarok rosszabb helyzetben vannak, mint a másik két csoport tagjai. A vajdaságiak 48,2 százaléka tartozik az alacsonyan képzettek körébe, a szerbeknél ez az arány 41,4 százalék, míg a magyarok 56 százaléka alacsonyan képzett.

A középiskolai végzettséggel rendelkezők esetében a magyar nemzetiségűek rosszabb helyzetben vannak, mint a másik két csoport tagjai: a magyarok 37,6 százaléka rendelkezik középiskolai végzettséggel, míg a szerbeknél ez az arány tíz százalékkal magasabb, 47,3 százalék.

A magasan képzettek aránya a magyar nemzetiségűek körében alacsonyabb, mint a másik két vizsgált csoport esetében. A magyarok 6,1 százaléka rendelkezik felsőfokú (főiskolai és egyetemi) végzettséggel, a vajdasági átlag 9,4 százalék, míg a szerb nemzetiségűek 10,4 százaléka tartozik ebbe a csoportba. Ha összehasonlítjuk a magasan képzettek arányát nemzetiség szerint a 1991-es összeírással, akkor láthatjuk: a szerbek 8,1 százalékos aránya 10,4 százalékra emelkedett, míg a magyarok 5,1 százalékos aránya 6,1 százalékra emelkedett. Ez 2002-ben a magyarok körében 865-tel több felsőfokú végzettségűt jelentett, mint 1991-ben. Az egyetemet végzettek száma kicsit több mint száz fővel emelkedett, a főiskolát végzettek pedig kevéssel több mint hétszáz fővel. A vajdasági magyarok közül 15 510-en rendelkeztek felsőfokú végzettséggel.

28. táblázat. Vajdaságban élő szerb nemzetiségűek iskolai végzettségének változása 1991 és 2002 között nemi bontásban

	1991			2002		
	Férfi	Nők	Összes	Férfi	Nők	Összes
Iskolázatlanok	4,0	11,6	7,9	2,0	7,0	4,6
1–3 osztály	2,1	4,1	3,1	1,0	2,4	1,7
4 osztály	11,9	16,4	14,2	6,6	11,0	8,8
5–7 osztály	5,8	7,4	6,6	2,9	3,9	3,4
Általános iskola	23,8	24,7	24,3	22,1	24,7	23,5
Középiskola	42,4	28,7	35,4	53,9	41,2	47,4
Főiskola	4,3	3,3	3,8	4,9	4,4	4,7
Egyetem	5,3	3,4	4,3	6,3	5,1	5,7
Ismeretlen	0,4	0,4	0,4	0,3	0,01	0,2
Összesen	100	100	100	100	100	100

Megfeleződött azok aránya, akik az általános iskolai végzettségnél alacsonyabb végzettséggel rendelkeznek, és több mint tíz százalékkal nőtt a középiskolát befejezők aránya. Ez hatalmas változásnak tekinthető, ha figyelembe vesszük, hogy mindössze tíz év alatt zajlott le.

Főiskolai végzettsége van a szerb nemzetiségűek 4,7 százalékának (ami 0,9 százalékkal magasabb, mint 1991-ben), míg egyetemi diplomával 5,7 százalékuk rendelkezik (1,4 százalékkal magasabb arány, mint 1991-ben). A vizsgált időszakban a nők körében valamivel nagyobb arányban nőtt a felsőfokú végzettséggel rendelkezők aránya (2,8 százalékkal), mint a férfiak esetében (1,6 százalékkal).

Elmondható, hogy nagy változás következett be a 90-es években a szerb nemzetiségűek iskolai végzettségében, hiszen a középiskolát befejezők aránya ugrásszerűen nőtt, míg a felsőfokú végzettségűek aránya is nőtt, azonban mérsékeltebben.

29. táblázat. Vajdaságban élő magyar nemzetiségűek iskolai végzettségének változása 1991 és 2002 között nemi bontásban

	1991			2002		
	Férfi	Nők	Összes	Férfi	Nők	Összes
Iskolázatlanok	3,0	4,5	3,8	1,6	2,5	2,1
1–3 osztály	3,9	7,1	5,6	2,0	4,0	3,1
4 osztály	10,4	16,2	13,6	6,7	11,5	9,2
5–7 osztály	13,8	18,6	16,4	9,6	13,7	11,8
Általános iskola	26,5	27,5	26,9	28,4	31,1	29,8
Középiskola	36,5	21,1	28,2	45,3	30,8	37,6
Főiskola	2,6	2,5	2,6	3,0	3,4	3,2
Egyetem	2,9	2,1	2,5	3,1	2,7	2,9
Ismeretlen	0,4	0,4	0,4	0,3	0,3	0,3
Összesen	100	100	100	100	100	100

A szerb nemzetiségre jellemző tendenciákat találjuk a magyarok körében is, azonban ezek lassabban mennek végbe. A magyarok körében is csökkent az általános iskolánál alacsonyabb végzettséggel rendelkezők aránya, de nem olyan mértékben, mint a szerb nemzetiségűeknél. A nők esetében beszélhetünk ugrásszerű javulásról, mivel 14,7 százalékkal

kevesebben tartoznak az alacsonyan képzettek körébe, a férfiaknál pedig 10,7 százalékkal tartoznak kevesebben ebbe a csoportba.

Közel 10 százalékponttal nőtt a középiskolát befejezettek aránya, amely viszonylag egyenletesen tapasztalható a férfiak és a nők esetében is: a férfiaknál a növekedés 8,9 százalék, a nők esetében pedig 9,2 százalék.

A vajdasági magyarok 3,2 százalékanak volt 2002-ben főiskolai végzettsége, ami 0,6 százalékpontos aránynövekedés 1991-hez képest. A férfiak esetében 0,4 százalékponttal nőtt a főiskolai végzettségük aránya, a nők esetében pedig 0,9 százalékpontos növekedésről beszélhetünk. Egyetemi diplomával rendelkezik a Vajdaságban élő magyarok 2,9 százaléka, ami 0,4 százalékpontos növekedés 1991-hez képest. A nők ebben a csoportban is magasabb növekedést tudtak elérni (0,6 százalék), mint a férfiak (0,2 százalék).

Elmondható tehát, hogy javult a Vajdaságban élő magyarság iskolai végzettsége, nem olyan ugrásszerűen, mint a szerb nemzetiségűek esetében, azonban a magyarok esetében is dinamikus változásokról beszélhetünk. A felsőoktatás expanziójának és a tömeges továbbtanulásnak köszönhetően, a magasan képzettek száma és aránya minimálisan növekedni tudott a vizsgált időszakban, annak ellenére, hogy az elvándorlók között értelmiségiek felülreprezentáltak voltak. Azonban amíg a szerb nemzetiségűek esetében a felsőfokú végzettségük meg tudták tartani felülreprezentáltságukat, addig a magyarok esetében a 90-es években végbement változások egyik hozadéka, hogy a férfiak és a nők aránya kiegyenlítődt. A nők magasabb aránya rendelkezik főiskolai végzettséggel, mint a férfiak, annak ellenére, hogy 1991-ben még fordított volt az arány.

További következtetéseket vonhatunk le, ha összehasonlítjuk a szerb és a magyar nemzetiségűek iskolai végzettségét nemek szerint. (30. táblázat)

Összehasonlítva a szerb illetve a magyar nemzetiségű férfiak iskolai végzettségét, azt látjuk, hogy magyarok 48,1 százaléka rendelkezett általános iskolai vagy pedig annál alacsonyabb iskolai végzettséggel, míg a szerb nemzetiségűek esetében ez az arány 34,5 százalék. Ez nagy különbségnek mondható, hiszen a magyarok körében tizenöt százalékkal magasabb az alacsonyan képzettek aránya, mint a szerb nemzetiségűek esetében.

30. táblázat. Vajdaságban élő szerb és magyar nemzetiségűek iskolai végzettségének összehasonlítása nemek szerinti bontásban

	Férfi		Nő		Összes	
	Szerb	Magyar	Szerb	Magyar	Szerb	Magyar
Iskolázatlanok	2,0	1,6	7,0	2,5	4,6	2,1
1–3 osztály	1,0	2,0	2,4	4,0	1,7	3,1
4 osztály	6,6	6,6	11,0	11,5	8,8	9,2
5–7 osztály	2,9	9,6	3,9	13,7	3,4	11,8
Általános iskola	22,0	28,3	24,7	31,1	23,4	29,8
Középiskola	53,9	45,3	41,2	30,8	47,3	37,6
Főiskola	4,9	3,0	4,4	3,4	4,7	3,2
Egyetem	6,3	3,1	5,1	2,7	5,7	2,9
Ismeretlen	0,2	0,1	0,01	0,1	0,1	0,1
Összesen	100	100	100	100	100	100

Középiskolai végzettséggel rendelkezők is nagyobb arányban szerepelnek a szerb nemzetiségek körében, mint a magyaroknál.

A szerb nemzetiségű férfiak majdnem kétszer akkora arányban rendelkeznek felsőfokú végzettséggel mint a magyar nemzetiségűek. Az egyetemi diplomával rendelkezők esetében a szerb nemzetiségűeknél kétszeres az arányuk, mint a magyar nemzetiségűeknél.

A nők esetében is különbség mutatkozik az iskolai végzettségben a szerb nemzetiségűek javára: a szerb nők 49 százaléka rendelkezik általános iskolai vagy annál alacsonyabb iskolai végzettséggel, míg a magyaroknál ez az arány 62,8 százalék. Annak ellenére, hogy mindkét nemzetiség esetében csökkent az általános iskolai és annál alacsonyabb végzettséggel rendelkezők aránya, ez a különbség 1991-ben 10,3 százalékról 13,8 százalékra nőtt. Tehát a jobb helyzetben lévő szerb nemzetiségűek esetében nagyobb volt a javulás, mint a már 1991-ben rosszabb helyzetben lévő magyarok esetében, és ennek köszönhetően a különbség tovább nőtt.

A szerb nemzetiségűek esetében magasabb a középiskolai végzettséggel rendelkezők aránya, mint a magyaroknál, és az arányuk növekedése is erőteljesebb a többségi nemzet esetében, mint a magyarokéban. 1991-ben 7,6 százalék volt a különbség a szerb és a magyar nemzetiségű nők esetében ebben a csoportban. Ez a különbség 2002-re 10,4 százalékra

nőtt. A szerb nemzetiségnél a középiskolát befejezők aránya 12,6 százalékkal nőtt, míg a magyarok esetében ez a javulás 9,8 százalékos.

A szerb nemzetiségűek esetében magasabb arányban fordulnak elő a magasán képzettek, mint a magyarok esetében, bár nincs akkora különbség, mint a férfiak esetében. 1991-ben a szerb és a magyar nemzetiségű felsőfokú végzettséggel rendelkezők aránya között a különbség 2,1 százalék volt, ami 2002-re 3,4 százalékosra nőtt. A magyar nemzetiségű nők esetében a növekedés 1,5 százalékos volt a vizsgált időszakban, míg a szerb nemzetiségűeknél ez a javulás 2,8 százalékos.

3.3 Ada, Zenta, Szabadka, Újvidék, Zombor, Nagybecskerek

31. táblázat. A magyar népeség iskolai végzettségének alakulása egyes vajdasági településeken 1991-es népszámlálás szerint

	Összes	Iskolázatlan	1–3 osztály	4 osztály	5–7 osztály	Általános iskola	Középiskola	Főiskola	Egyetem	Ismeretlen
Ada	100	1,7	3,2	8,7	18,0	25,1	35,6	3,9	3,4	0,4
Zenta	100	2,1	3,6	11,1	14,2	23,7	37,5	3,8	3,6	0,4
Szabadka	100	2,6	3,4	11,9	10,6	27,7	34,8	4,0	4,6	0,4
Újvidék	100	2,4	2,2	9,0	9,2	20,4	41,5	5,5	9,3	0,5
Zombor	100	3,9	3,1	8,7	10,8	25,7	37,7	4,2	5,5	0,4
Nagybecskerek	100	3,8	5,4	14,8	7,7	23,7	37,7	3,3	3,1	0,5

A fenti településekről elmondható, hogy az iskolai végzettség magasabb, mint a vajdasági magyarság esetében általában. Ez annak köszönhető, hogy a kiválasztott települések egytől egyik mind városok.

Az iskolázatlanok aránya többé-kevésbé mindegyik településen megegyezik, kivétel Zombor és Nagybecskerek, ahol valamivel magasabb az arányuk. A négy osztályos végzettséggel rendelkezők aránya kiugróan magas Nagybecskerek esetében, az 5–7 osztállyal rendelkezők aránya viszont ezen a településen a legalacsonyabb.

Az általános iskolai végzettséggel rendelkezők aránya Szabadkán a legmagasabb, Újvidéken pedig a legalacsonyabb, a többi településen

23 és 25 százalék között mozog. A középiskolai végzettségűek aránya Újvidéken a legmagasabb, ami valószínűleg annak köszönhető, hogy ez a település a legnagyobb és a leginkább városias. Ezt tükrözi a felsőfokú végzettségűek aránya, amely Újvidék esetében kimagasló, a többi városhoz viszonyítva: az egyetemi végzettséggel rendelkezők aránya 9,3 százalékos, ami több mint háromszorosa a Vajdaságban élő magyarokénak.

Nézzük meg, hogyan változott a 2002-es népszámlálási adatok szerint az iskolai végzettség ezeken a településeken a 90-es években:

32. táblázat. A magyar népesség iskolai végzettségének alakulása egyes vajdasági településeken 2002-es népszámlálás szerint

	Összes	Iskolázatlan	1-3 osztály	4 osztály	5-7 osztály	Általános iskola	Középiskola	Főiskola	Egyetem	Ismeretlen
Ada	100	1,1	1,6	5,0	11,8	28,3	42,9	4,7	4,2	0,4
Zenta	100	1,1	1,8	6,4	10,8	25,2	44,9	5,2	4,3	0,3
Szabadka	100	1,4	1,6	7,8	6,9	27,5	44,9	4,8	4,8	0,3
Újvidék	100	1,3	1,0	5,2	5,2	18,9	51,1	6,4	10,6	0,3
Zombor	100	1,8	1,6	5,8	5,6	23,9	48,9	5,4	6,6	0,4
Nagybecskerek	100	1,6	2,6	10,0	5,0	24,1	48,7	3,9	3,8	0,3

Jól láthatóan csökkent az iskolázatlanok és az alacsonyan iskolázottak aránya. Minimálisan növekedett az általános iskolát befejezettek aránya, a középiskolát befejezők aránya pedig jelentős mértékben nőtt. Nem egész egy százalékkal nőtt a felsőfokú végzettséggel rendelkezők aránya is. Újvidéken kimagasló az egyetemet végzettek aránya, hiszen a magyaroknak 10,6 százaléka tartozik bele ebbe a csoportba.

Összefoglalva elmondható, hogy a két népszámlálás között jelentősen megváltozott az iskolai végzettség szerkezeti összetétele: javult mind a szerb, mind a magyar nemzetiségűek körében. Csökkent az alacsonyan képzettek aránya és ugrásszerűen növekedett a középiskolát befejezők aránya, valamint növekedett a felsőfokú végzettséggel rendelkezők aránya mind a két nemzetiség esetében. Láthattuk, hogy nemzetiségtől függetlenül kijelenthető, hogy a nők befejezett iskolai végzettség alapján

rosszabb helyzetben vannak, mint a férfiak. Azt is kijelenthetjük, hogy a magyar és a szerb nemzetiségűek körében hasonló tendenciák zajlanak le a iskolai végzettség javulása terén, azonban ezek sokkal intenzívebben, gyorsabban mennek végbe a szerb nemzetiségűek esetében, mint a magyar nemzetiségűeknél.

A vajdasági magyarság iskolai végzettségének szerkezeti összetétele javult, bár kisebb mértékben mint a szerb nemzetiségé.

4. A vajdasági magyarság foglalkozási szerkezetének alakulása

Egy társadalom foglalkozási szerkezetét az aktív népesség különböző gazdasági szektorban elfoglalt aránya határozza meg. A hagyományos felosztás szerint manapság fejletlen foglalkozási szerkezetűnek szokás tekinteni azt a társadalmat, ahol magas a mezőgazdaságban illetve az iparban dolgozók aránya, illetve fejlettnek, ahol magas a harmadik szektorban dolgozók, a szolgáltatást nyújtó foglalkoztatottak aránya.

Az 1991-es és a 2002-es népszámlálási adatok ebben a tekintetben nem összehasonlíthatóak, mivel más rendszer szerint csoportosították a foglalkozásokat. Azonban ahol lehetséges (és rendelkezésünkre áll ugyanazon módszer szerint begyűjtött adat) összehasonlítjuk az összlakossággal, illetve a többségi szerb nemzettel.

4.1 1991-es népszámlálási adatok

A vajdasági magyarok foglalkoztatási szerkezete más képet mutat, mint a többségi nemzeté. Egyes gazdasági szektorokban felülreprezentáltak a magyar nemzetiségűek, más szektorokban viszont alulreprezentáltak.

A fejlett társadalmakban a népesség töredéke dolgozik a primer szektorban. A mezőgazdaságból élők magas aránya Vajdaságban a térség mezőgazdasági jellegének is köszönhető. Magas a szerb nemzetiség esetében is a mezőgazdaságból élők aránya, azonban látható, hogy a magyarok mintegy harmada él mezőgazdaságból. Általában ennek az adatnak köszönhető, hogy fejletlen foglalkozási szerkezetű kisebbségnek nevezik a vajdasági magyarokat.

33. táblázat. A vajdasági szerb és a magyar népesség foglalkozási szerkezete az 1991-es népszámlálási adatok szerint

	Szerb	Magyar
Feldolgozóipar és bányászat	30,50	28,96
Mezőgazdaság és halászat	23,49	33,45
Erdészet	0,31	0,12
Vízgazdálkodás	0,33	0,32
Építőipar	5,10	5,82
Közlekedés	5,70	3,51
Kereskedelem	9,46	6,67
Vendéglátóipar és turizmus	2,14	1,36
Kisipar és személyes szolgáltatás	2,85	3,83
Lakástügyi és kommunális hivatal	1,33	1,26
Pénzügyi, technikai(műszaki) és üzleti szolgáltatás	2,79	1,76
Oktatás, tudomány, kultúra és információ	5,43	5,02
Egészségügyi és szociális védelem	4,73	4,39
DPZ, SIZ, DPO ¹⁰	4,85	2,96
Ismeretlen	0,93	0,57
Összesen	100	100

A iparban találjuk a magyarok több mint harmadát. Szinte ugyanolyan arányban vesznek részt feldolgozóiparban, mint a szerb nemzetségek. Az építőiparban valamivel magasabb arányban találunk magyarokat, mint szerbeket. A kisiparosok között találunk az átlagnál több magyart. Ezek a munkahelyek viszonylag kis presztízzsel és anyagi jutattással járnak, és láthatjuk, hogy a magyarok felülreprezentáltak a többégi nemzethez viszonyítva.

A magyarok alulreprezentáltak olyan munkahelyeken, ahová valamilyen magasabb képzettség szükséges. Ilyen a pénzügy és az üzleti szolgáltatás, a vendéglátóipar, az egészségügy, az oktatás területe. Ezek azok a területek, amelyek nagyobb megbecsüléssel és magasabb

¹⁰ DPZ (Društvena-politi ka zajednica) – Társadalmi-politikai közösség
 SIZ (Samoupravna interesna zajednica) – Öngazgatási érdekközösség
 DPO (Društvena-politi ka organizacija) – Társadalmi-politikai szervezet
 Ezek jelentik a szűkebb állami szektort, különböző hivatalokban dolgozók tartoznak ebbe a csoportba.

fizetéssel is járnak, és láthatjuk, hogy a magyarok éppen ezeken a területen alulreprezentáltak. Kivétel a kereskedelem, ahol szintén alacsonyabb arányban vannak jelen a magyar nemzetiségűek, annak ellenére, hogy nem igényel magasabb végzettséget.

34. táblázat. A vajdasági szerb és magyar népesség foglalkozási szerkezete az 1991-es népszámlálási adatok szerint nemi bontásban

	<i>Férfiak</i>		<i>Nők</i>	
	<i>Szerb</i>	<i>Magyar</i>	<i>Szerb</i>	<i>Magyar</i>
Feldolgozóipar és bányászat	30,50	28,84	30,49	29,17
Mezőgazdaság és halászat	27,65	37,06	16,67	27,55
Erdészet	0,43	0,15	0,13	0,05
Vízgazdálkodás	0,44	0,43	0,16	0,12
Építőipar	7,09	8,48	1,83	1,46
Közlekedés	7,50	4,71	2,75	1,53
Kereskedelem	7,23	4,92	13,14	9,55
Vendéglátóipar és turizmus	1,76	0,95	2,76	2,03
Kisipar és személyes szolgáltatás	3,07	4,15	2,49	3,30
Lakástügyi és kommunális hivatal	1,50	1,58	1,06	0,75
Pénzügyi, technikai (műszaki) és üzleti szolgáltatás	1,99	1,20	4,10	2,70
Oktatás, tudomány, kultúra és információ	3,59	3,02	8,45	8,28
Egészségügyi és szociális védelem	1,71	1,53	9,65	9,08
DPZ, SIZ, DPO	4,55	2,40	5,34	3,88
Ismeretlen	0,99	0,58	0,98	0,55
Összesen	100	100	100	100

Látható, hogy mind a férfiak mind pedig a nők jelentősen különböznek a szerb nemzetiségűek foglalkozási szerkezetétől. A férfiak mindkét nemzetiség esetében sokkal nagyobb arányban dolgoznak az első illetve a második gazdasági szektorban, mint a nők. Azonban a magyar nemzetiségű férfiak még nagyobb arányban dolgoznak az első és a második szektorban, mint a szerb nemzetiségűek (szerb: 69%, magyar: 79%).

A magyar nők valamivel kedvezőbb helyzetben vannak, mint a férfiak, foglalkozási szerkezetüket tekintve, azonban elmaradnak a szerb nemzeti-ségű nők mögött. Az első két gazdasági szektorban dolgozik a szerb nemzetiségű nők 51,7 százaléka, a magyaroknak pedig 61,6 százaléka. A nők nemzetiségétől függetlenül felülreprezentáltak a kereskedelemben, a pénzügy területén, az oktatásban, a tudomány területén és az egészségügyben.

4.2 2002 népszámlálási adatok

35. táblázat. A vajdasági, a szerb és a magyar népesség foglalkozási szerkezete az 2002-es népszámlálási adatok szerint

	<i>Vajdaság</i>	<i>Szerb</i>	<i>Magyar</i>
Mezőgazdaság, vadászat, erdészet	22,6	19,6	33,2
Halászat	0,1	0,1	0,2
Bányászat	0,5	0,6	0,3
Feldolgozóipar	26,1	25,7	27,6
Elektromosenergia előállítás és ellátás	1,4	1,5	1,6
Építőipar	4,7	4,7	4,8
Kis és nagy kereskedelem	12,9	13,6	9,8
Hotelek és éttermek	2,3	2,5	1,6
Közlekedés	5,1	5,7	3,3
Pénzügyi közvetítés	1,5	1,7	0,8
Ingyanokkal, kölcsönzéssel és üzlettel kapcsolatos aktivitások	2,5	2,6	1,6
Államigazgatás és államvédelem, kötelező társadalombiztosítás	4,5	5,3	2,3
Oktatás	4,5	4,6	4,0
Egészségügyi és szociális munka	5,9	6,1	5,4
Más kommunális, társadalmi és személyi szolgáltatást nyújtó aktivitások	2,9	2,8	2,4
Háztartásokban foglalkoztatottak	0,10	0,06	0,14
Területenkívüli szervezetek és testöletek	0,01	0,01	0,01
Ismeretlen	2,4	2,9	0,9
Összesen	100	100	100

A magyarok harmada továbbra is a mezőgazdaságból élt 2002-ben. Összehasonlítva a vajdasági és a szerb nemzetiségűek átlagával láthatjuk, hogy a magyarok felülreprezentáltak a mezőgazdaság területén. Ehhez hozzáadjuk, hogy amíg a szerb nemzetiségű mezőgazdaságból élők aránya mintegy négy százalékkal csökkent, addig a magyarok aránya stagnált. A mezőgazdaság továbbra is alacsony presztízsű gazdasági szektornak számít.

A feldolgozóiparban dolgozók aránya is csökkent valamivel, bár a magyarok itt is felülreprezentáltak, nem annyira, mint a mezőgazdaságban, de jól láthatóan. A kis- és nagykereskedelemben is alulreprezentáltak a magyarok, a szerbek viszont felülreprezentáltak a vajdasági átlaghoz viszonyítva. A pénzügy és az államigazgatás területén a magyar nemzetiségűek fele akkora arányban vannak jelen, mint a vajdasági átlag illetve a szerb nemzetiségűek. (36. táblázat)

Továbbra is fennáll a férfiak és a nők foglalkozási szerkezete közötti különbség. A férfiak esetében magasabb a mezőgazdaságban, illetve az iparban dolgozók aránya. Továbbra is felülreprezentáltak a magyarok az első két gazdasági szektorban, ahol mintegy háromnegyede dolgozik a magyar nemzetiségű férfiaknak, a szerb nemzetiségűeknek viszont csak 57,6 százaléka.

A nők esetében ezek az arányok a következőképpen alakultak: a magyar nemzetiségű nők 54,3 százaléka dolgozott az első két gazdasági szektorban, míg a szerb nemzetiségűek esetében ez csak 41 százalék volt.

Az államigazgatás, államvédelem esetében láthatjuk, hogy a magyar nemzetiségű férfiak majdnem háromszor kisebb arányban vesznek részt, mint a többségi szerb nemzethez tartozók. A magyar nemzetiségű nők esetében is tapasztalható alulreprezentáltság, azonban korántsem akkora, mint a férfiak esetében.

Az oktatás és az egészségügy, illetve a szociális védelem esetében két dolgot állapíthatunk meg: nemzetiségtől függetlenül a nők felülreprezentáltak ezen a területen, illetve a magyar férfiak kevésbé vannak jelen ezen a területen, mint a nők.

Ami még szembetűnő, az a magyar nemzetiségű nők aránya a háztartásokban foglalkoztatottak esetében. Háromszor akkora arányban vesznek részt ezen a területen, mint a szerb nemzetiségűek.

A fentiekből láthatjuk, hogy a magyar nemzetiségűek foglalkozási szerkezete eltér mind a vajdaságitól, mind pedig a szerbtől: sajnos meg kell állapítanunk, hogy kedvezőtlenebb. Vizsgáljuk meg egy másik csoportosítást, a foglalkozások szerint is ugyanezt a kérdést.

36. táblázat. A vajdasági, a szerb és magyar népesség foglalkozási szerkezete az 2002-es népszámlálási adatok szerint nemi bontásban

	Férfiak			Nők		
	Vajdaság	Szerb	Magyar	Vajdaság	Szerb	Magyar
Mezőgazdaság,vadászat, erdészet	25,5	22,3	36,4	18,5	15,8	28,4
Halászat	0,2	0,2	0,3	0,0	0,04	0,04
Bányászat	0,7	0,8	0,4	0,2	0,3	0,1
Feldolgozóipar	27,8	27,4	29,4	23,6	23,4	24,9
Elektromosenergia előállítás és ellátás	1,8	1,8	2,2	0,7	0,8	0,7
Építőipar	7,0	6,9	7,4	1,4	1,5	0,9
Kis és nagy kereskedelem	10,6	11,1	8,0	16,2	17,2	12,7
Hotelek és éttermek	1,9	2,0	1,1	2,9	3,0	2,4
Közlekedés	6,8	7,6	4,2	2,5	2,8	1,6
Pénzügyi közvetítés	0,8	0,9	0,4	2,6	2,9	1,4
Ingtanokkal, kölcsönzéssel és üzlettel kapcsolatos aktivitások	2,1	2,3	1,4	3,0	3,2	2,0
Államigazgatás és államvédelem, kötelező társadalombiztosítás	4,7	5,7	1,8	4,2	4,6	3,0
Oktatás	2,2	2,3	1,7	7,7	7,8	7,6
Egészségügyi és szociális munka	2,2	2,3	1,9	11,4	11,6	10,7
Más kommunális, társadalmi és személyi szolgáltatást nyújtó aktivitások	2,8	2,7	2,2	3,1	3,1	2,7
Háztartásokban foglalkoztatottak	0,0	0,03	0,03	0,20	0,11	0,29
Exterritoriális gazdasági egység	0,01	0,01	0,00	0,01	0,01	0,01
Ismeretlen	2,9	3,6	1,2	1,9	2,0	0,5
Összesen	100	100	100	100	100	100

37. táblázat. A vajdasági, a szerb és a magyar népesség foglalkozás szerinti felosztása a 2002-es népszámlálási adatok szerint

	Vajdaság	Szerb	Magyar
Törvényhozók, köztisztviselők, vezetők, menedzserek	4,4	4,8	2,6
Szakképzettek	6,5	7,1	3,9
Szaktunok, technikusok	17,2	18,4	12,9
Közalkalmazottak	6,6	7,0	5,1
Szolgáltatásban dolgozók és kereskedők	11,3	12,3	8,2
Mezőgazdaságban dolgozók	15,6	13,1	24,3
Kisiparosok	12,0	11,5	14,4
Gépek és berendezések kezelői	14,5	14,4	15,5
Egyszerű, alapfoglalkozásúak	9,6	8,7	12,3
Egyéb és ismeretlenek	2,3	2,7	0,8

Ez a felosztás is jól tükrözi a vizsgált nemzetiségek közötti foglalkozásbeli szerkezeti különbséget. A magyar nemzetiségűek alulreprezentáltak az állami szektorban illetve a magasabb iskolai végzettséget megkövetelő foglalkozási területeken. Jól láthatóan elkülönülnek a mezőgazdasági illetve a ipari szektorban dolgozók csoportjai a harmadik szektortól: Vajdaságban a gazdaságilag aktív lakosságnak 46 százaléka dolgozik a harmadik szektorban; a szerb nemzetiségűek esetében ez az arány közel 50 százalék, a magyarok esetében pedig mindössze a népesség egyharmada. Elmondható tehát, hogy a magyarok kétharmada még mindig a foglalkozási szerkezet fejlettsége szempontjából nem kívánatos mezőgazdasági és ipari szektorban dolgozik. Tovább árnyalhatjuk a képet, ha nemi bontásban is megvizsgáljuk a kérdést. (38. táblázat)

A férfiak nemzetiségűtől függetlenül kevésbé fejlett foglalkozási szerkezettel rendelkeznek, mint a nők. Kivételt képeznek a törvényhozók, a köztisztviselők, a vezetők és a menedzserek, mivel ott a férfiak felülmúlják a nők arányát. A vajdasági férfiak 35,2 százaléka a harmadik szektorban dolgozik, a szerb nemzetiségű férfiaknál ez az arány 38,7 százalék, míg a magyar nemzetiségű férfiaknál mindössze 22,4 százalék. Tehát a magyar férfiak több mint három negyede dolgozik a mezőgazdaságban illetve az iparban.

38. táblázat. A vajdasági, a szerb és a magyar népesség foglalkozás szerinti felosztása a 2002-es népszámlálási adatok szerint nemi bontásban

	Férfiak			Nők		
	Vajdaság	Szerb	Magyar	Vajdaság	Szerb	Magyar
Törvényhozók, köztisztviselők, vezetők, menedzserek	5,0	5,7	2,8	3,4	3,7	2,4
Szakképzettek	5,1	5,6	2,8	8,6	9,2	5,4
Szaktunok, technikusok	11,9	12,9	8,1	24,9	26,3	20,2
Közalkalmazottak	5,2	5,6	3,8	8,5	8,9	6,9
Szolgáltatásban dolgozók és kereskedők	8,0	8,9	4,9	16,1	17,1	13,2
Mezőgazdaságban dolgozók	16,3	13,9	24,4	14,5	11,9	24,2
Kisiparosok	18,3	17,7	21,4	2,9	2,6	3,8
Gépek és berendezések kezelői	18,0	18,2	18,4	9,4	8,9	11,1
Egyszerű, alapfoglalkozásúak	9,0	7,8	12,3	10,4	10,0	12,2
Egyéb és ismeretlenek	3,2	3,7	1,1	1,4	1,5	0,6

A vajdasági nők esetében harmadik szektorban dolgozók aránya a 61,5 százalék, a szerb nemzetiségűek esetében 65,2 százalék, míg a magyaroknál 48,1 százalék. Megállapítható, hogy a nők fejlettebb foglalkozási szerkezettel rendelkeznek, mint a férfiak, és az is jól látszik, hogy a magyar nemzetiségű nők alulreprezentáltak a harmadik szektorban, míg a szerb nemzetiségűek pedig felülreprezentáltak a vajdasági átlaghoz képest.

A vajdasági magyarokkal kapcsolatos szembetűnő adat a mezőgazdasági magántermelők aránya, ami 10 százalékkal magasabb, mint a szerb nemzetiségűek esetében, illetve az alkalmazottak körében a magyarok sokkal kisebb arányban szerepelnek. Ami az eddigi eredmények alapján várható volt, az, hogy a munkáltatók körében a magyarok aránya kisebb, mint a vajdasági átlag, illetve mint a szerb nemzetiségűeké.

39. táblázat. A vajdasági, a szerb és a magyar gazdaságilag aktív népesség foglalkozásában betöltött helyzete a 2002-es népszámlálási adatok szerint

	<i>Vajdaság</i>	<i>Szerb</i>	<i>Magyar</i>
Alkalmazottak	73,7	76,1	67,3
Munkaviszonyon kívül dolgozók	5,1	4,8	5,2
Munkáltató	3,1	3,3	2,0
Mezőgazdasági magántermelő	14,3	12,0	22,5
Foglalkozásukat önállóan végzők	2,4	2,4	2,0
Háztartásban segítők	0,2	0,2	0,1
Egyéb foglalkozásúak	1,2	1,2	0,9

40. táblázat. A vajdasági, a szerb és a magyar gazdaságilag aktív népesség foglalkozásában betöltött helyzete a 2002-es népszámlálási adatok szerint nemi bontásban

	<i>Férfi</i>			<i>Nő</i>		
	<i>Vajdaság</i>	<i>Szerb</i>	<i>Magyar</i>	<i>Vajdaság</i>	<i>Szerb</i>	<i>Magyar</i>
Alkalmazottak	70,5	72,7	65,5	78,3	80,9	69,9
Munkaviszonyon kívül dolgozók	6,4	6,0	6,7	3,1	3,1	3,0
Munkáltató	3,6	3,9	2,2	2,3	2,5	1,7
Mezőgazdasági magántermelő	14,7	12,5	21,9	13,8	11,2	23,2
Foglalkozásukat önállóan végzők	3,0	3,1	2,4	1,4	1,4	1,4
Háztartásban segítők	0,2	0,2	0,1	0,3	0,3	0,2
Egyéb foglalkozásúak	1,6	1,6	1,2	0,8	0,7	0,6

A férfiakra esetében láthatjuk, hogy magasabb arányban dolgoznak munkaviszonyon kívül, illetve magasabb az arányuk a munkáltatók között is. Ezekben a kategóriákban a magyarok aránya alacsonyabb, mint a vajdasági átlag, a szerbeké pedig magasabb. Mezőgazdasági magántermelők körében is magasabb arányban találunk magyarokat, mind a férfiak, mind pedig a nők esetében.

4.3 Ada, Zenta, Szabadka, Újvidék, Zombor, Nagybecskerek

Ahogy az iskolai végzettség is, úgy a foglalkozási szerkezet is eltér a fenti településeken a vajdasági magyarság átlagától, ami szintén a települések városias jellegének köszönhető.

41. táblázat. A magyarok foglalkozási szerkezete a kiválasztott városokban az 1991-es népszámlálási adatok szerint

	Ada	Szabadka	Újvidék	Zenta	Zombor	Nagy- becskerek
Feldolgozóipar és bányászat	35,5	42,2	24,8	36,5	29,3	42,4
Mezőgazdaság és halászat	22,6	6,4	1,8	17,6	6,1	5,7
Erdészet	0,0	0,2	0,0	0,0	0,1	0,1
Vízgazdálkodás	0,1	0,1	0,2	0,6	0,5	0,4
Építőipar	2,1	6,0	4,9	4,9	4,1	11,8
Közlekedés	1,7	5,6	4,4	3,8	4,2	6,2
Kereskedelem	5,6	8,6	12,2	10,4	13,8	8,1
Vendéglátóipar és turizmus	0,6	1,5	2,1	1,2	2,6	1,5
Kisipar és személyes szolgáltatás	13,1	6,1	6,1	3,6	6,5	3,5
Lakásügyi és kommunális hivatal	0,9	1,6	2,0	1,5	2,2	1,7
Pénzügyi, technikai(műszaki) és üzleti szolgáltatás	4,2	2,9	4,5	2,4	4,2	1,9
Oktatás, tudomány, kultúra és információ	4,6	6,9	20,9	4,7	7,9	6,7
Egészségügyi és szociális védelem	3,8	7,7	8,6	7,2	9,3	6,1
DPZ, SZZ,DPO	3,5	3,3	6,4	4,5	6,9	3,6
Ismeretlen	1,6	0,9	1,1	1,1	1,7	0,3
Összesen	100	100	100	100	100	100

A feldolgozóiparban dolgozók aránya Szabadkán és Nagybecskerekben a legmagasabb, valamivel (5 százalékkal) alacsonyabb Adán és Zentán, míg Zomborban illetve Újvidéken a legalacsonyabb. Újvidéken dolgoznak legkisebb arányban ebben a szektorban a magyarok. A mezőgazdaság is jóval a vajdasági magyarokra vonatkozó átlag alatt van, kivéve a két mezővárost, Zentát és Adát, amelyek népességszámukat tekintve is kisebbek, mint a másik négy település.

Az építőiparban dolgozók aránya egyedül Nagybecskerekén kiugró (11,8 százalék).

A kereskedelemben elhelyezkedők aránya mutat jelentősebb különbséget a települések esetében: 10 százalék feletti az arány Újvidéken, Zentán és Zomborban, Adán pedig a legalacsonyabb (5,6 százalék).

Adán a kisiparból élők aránya több mint kétszer magasabb, mint a többi településen.

Az oktatás, tudomány, kultúra területén dolgozók aránya kiemelkedően magas Újvidéken (20,9 százalék), és ami meglepő, második helyen Zombort találjuk (7,9 százalék).

Az egészségügyben dolgozók aránya Zomborban a legmagasabb, ezt követi Újvidék majd Zenta.

A szűkebb állami szektorban (DPZ, SIZ, DPO) elhelyezkedők aránya kimagasló Újvidéken és Zomborban. (42. táblázat)

A mezőgazdaságból élők aránya továbbra is a két mezőváros esetében magasabb, azonban Ada esetében egy 4 százalékpontos visszaesérről beszélhetünk, míg Zenta esetében stagnál az arány.

A feldolgozóiparban dolgozók aránya jelentősen megváltozott: Adán 13,5 százalékponttal nőtt az arány, míg Zenta esetében 10 százalékpontos csökkenésről beszélhetünk. Újvidék esetében minimális növekedésről beszélhetünk, a maradék településeken viszont 3 illetve 5 százalékponttal csökkent az arány.

Az építőiparban dolgozók aránya továbbra is Nagybecskerekén illetve Zomborban a legmagasabb.

A kis- és nagykereskedelemből élők aránya 3–4 százalékponttal lett magasabb, mint 1991-ben, kivéve Szabadkán, ahol 7 százalékpontos volt a növekedés. Az ingatlanokkal, kölcsönzéssel foglalkozók aránya Újvidéken kétszer magasabb, mint a többi településen.

Az államigazgatásban, államvédelemben dolgozók aránya Zomborban (6,1 százalék) és Újvidéken (4,5 százalék) magasabb, mint a többi településen.

Az oktatásban dolgozók aránya nagyjából megegyezik, kivétel Újvidék, ahol kicsit magasabb, mint a többi településen. Az egészségügyben dolgozók aránya Zomborban a legmagasabb, illetve a regionális egészségügyi központnak számító Újvidéken és Szabadkán is jelentős.

Újvidéken kimagasló a más kommunális, társadalmi és személyi szolgáltatást nyújtók aránya (9,1 százalék).

42. táblázat. A magyarok foglalkozási szerkezete
a kiválasztott városokban az 2002-es népszámlálási adatok szerint

	<i>Ada</i>	<i>Szabadka</i>	<i>Újvidék</i>	<i>Zenta</i>	<i>Zombor</i>	<i>Nagy- becskerek</i>
Mezőgazdaság,vadászat, erdészet	18,3	5,5	1,3	17,3	6,1	4,5
Halászat	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,2
Bányászat	0,0	0,0	0,7	0,3	0,0	0,9
Feldolgozóipar	49,0	37,2	25,8	26,5	26,0	37,0
Elektromosenergia előállítás és ellátás	0,1	2,0	1,4	9,8	2,1	2,5
Építőipar	2,7	5,5	5,2	2,3	7,0	11,7
Kis és nagy kereskedelem	9,1	15,2	17,0	14,6	16,3	11,8
Hotelek és éttermek	1,4	2,4	2,4	2,8	2,8	1,8
Közlekedés	1,2	6,0	4,9	3,7	7,0	3,9
Pénzügyi közvetítés	1,1	0,1	2,2	1,9	2,2	0,9
Ingyanokkal, kölcsönzéssel és üzlettel kapcsolatos aktivitások	1,5	2,5	6,0	2,0	2,6	2,8
Államigazgatás és államvédelem, kötelező társadalombiztosítás	2,6	2,8	4,5	3,1	6,1	3,0
Oktatás	5,1	5,7	7,5	6,6	6,3	5,6
Egészségügyi és szociális munka	5,2	9,1	9,7	6,4	11,1	7,3
Más kommunális, társadalmi és személyi szolgáltatást nyújtó aktivitások	1,4	4,2	9,5	2,3	4,0	3,7
Háztartásokban foglalkoztatottak	0,1	0,3	0,1	0,1	0,2	0,2
Területenkívüli szervezetek és testöletek	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0
Ismeretlen	1,2	0,5	1,8	0,3	0,2	2,4
Összesen	100	100	100	100	100	100

5. A vajdasági magyarság gazdasági aktivitásának alakulása

A gazdasági aktivitás alapján a következő csoportokat különböztethetjük meg: gazdaságilag aktív lakosság, személyes bevétellel rendelkezők, külföldön dolgozók, illetve az eltartottak csoportját. A gazdaságilag aktív népességet feloszthatjuk két csoportra: akiknek van munkájuk és a munkanélküliek. A gazdaságilag aktív népességbe (akiknek munkájuk is van) tartoznak azok a férfiak és nők, akik valamilyen munkát végeznek a gazdasági javak és szolgáltatások területén, a vizsgált időszakban.

5.1 1991-es népszámlálási adatok

A gazdasági aktivitás alsó korhatára Szerbiában tizenöt év. A 43. sz. táblázat mutatja, hogy az 1991-es népszámlálás szerint a tizenöt évesnél idősebb népesség milyen arányban tartozik a fentebb felsorolt kategóriák közé a szerb illetve a magyar nemzetiségűek esetében:

43. táblázat. A szerb és a magyar népesség gazdasági aktivitás szerinti felosztása az 1991-es népszámlálási adatok szerint

	<i>Aktívak, de nem foglalkoztatottak</i>	<i>Aktívak, foglalkoztatottak</i>	<i>Személyes bevétellel rendelkezők</i>	<i>Külföldön dolgozók</i>	<i>Eltartottak</i>
Szerb	6,1	48,6	19,0	1,9	24,4
Magyar	4,3	46,6	23,7	2,0	23,4

A szerb nemzetiségűek esetében magasabb a munkanélküliek aránya Vajdaságban, mint a magyarok esetében. A gazdaságilag aktív, munkát végző népesség aránya a szerb nemzetiségűek esetében magasabb két százalékkal, mint a magyarokéban. A magyar nemzetiségűek esetében a személyes bevétellel rendelkezők (ide tartoznak a nyugdíjasok is) aránya majdnem öt százalékkal meghaladja a szerb nemzetiségűek esetében ugyanebbe a csoportba tartozók arányát. Ez valószínűleg annak köszönhető, hogy a magyarok körében magasabb a nyugdíjkorhatár feletti népesség aránya. A magyarok valamivel nagyobb arányban dolgoznak külföldön. Az eltartottak aránya a szerb nemzetiségűek esetében egy százalékkal magasabb, mint a magyaroknál, ami szintén demográfiai adatokkal magyarázható: kevés magyar fiatal van Vajdaságban.

5.2 2002-es népszámlálási adatok

44. táblázat. A szerb és a magyar népesség gazdasági aktivitás szerinti felosztása az 2002-es népszámlálási adatok szerint

	<i>Aktívak, de nem foglalkoztatottak</i>	<i>Aktívak, foglalkoztatottak</i>	<i>Személyes bevéttel rendelkezők</i>	<i>Külföldön dolgozók</i>	<i>Eltartottak</i>
Szerb	12,9	41,2	22,9	0,2	22,8
Magyar	9,5	40,8	29,2	0,2	20,3

Látható, hogy ugyanolyan tendenciák zajlottak le mind a magyarok, mind pedig a szerb nemzetiségűek körében. Duplájára nőtt a munkanélküliek aránya, mindkét vizsgált csoport esetében. A gazdaságilag aktív réteg aránya szinte kiegyenlítődtött a két csoport esetében. Azonban a személyes bevétellel rendelkezők aránya különböző mértékben nőtt: a magyarok esetében 5,4 százalékpontos, a szerb nemzetiségűek esetében pedig 3,8 százalékpontos növekedésről beszélhetünk. Így a két csoport közötti különbség 1991-ről 2002-re 4,7 százalékról 6,3 százalékosra nőtt. Ennek az arálynak a növekedése nagyrészt a társadalom előregedését tükrözi. Jól láthatóan csökkent a külföldön dolgozók aránya, aminek oka, hogy 1991-ben és 2002-ben is máshogy definiálták a külföldön dolgozó állampolgárokat is, attól függetlenül, hogy hány éve dolgoznak külföldön, míg 2002-ben azokat számították szerbiai állampolgárnak, tehát állandó lakosnagnak, akik kevesebb, mint egy éve dolgoztak külföldön. Az eltartottak aránya a szerb nemzetiségűek esetében 1,6 százalékkal csökkent, a magyar nemzetiségűek esetében pedig 3,1 százalékos csökkenésről beszélhetünk. Ez a tendencia a fiatalok össznépességéhez viszonyított egyre alacsonyabb arányát tükrözi.

A fenti adatok a 15 évesnél idősebb népességre vonatkoztak. Az össznépességhez is viszonyíthatjuk a gazdaságilag aktív, az eltartottak és a személyes bevétellel rendelkezők arányát. Ha a gazdaságilag aktív lakosság arányát az össznépességhez viszonyítjuk, akkor megkapjuk az általános aktivitási mutatót.

45. táblázat. A szerb és a magyar népesség gazdasági aktivitás szerinti felosztása az 2002-es népszámlálási adatok szerint nemi bontásban

	Férfi			Nő			Összes		
	Vajdaság	Szerb	Magyar	Vajdaság	Szerb	Magyar	Vajdaság	Szerb	Magyar
Összesen	100	100	100	100	100	100	100	100	100
Aktív	53,8	53,7	55,2	36,5	37,5	33,4	44,9	45,4	43,7
Személyes bevétel	19,1	18,7	22,7	21,1	19,7	27,6	20,1	19,2	25,3
Eltartottak	26,9	27,4	22,0	42,2	42,7	38,9	34,8	35,2	30,9
Külföldön dolgozók	0,2	0,2	0,1	0,1	0,1	0,1	0,2	0,1	0,1

Különbség van a férfi és a női népesség között és a magyar illetve a szerb nemzetiségűek között is. A gazdaságilag aktívak összesítésénél láthatjuk, hogy a magyarok esetében képeznek legalacsonyabb arányt, azonban ha megnézzük nemi lebontásban, akkor láthatjuk, hogy a magyarok esetében van a legnagyobb különbség a férfiak és a nők között (Vajdasági átlag esetében 17,3 százalékpontnyi a különbség, szerb nemzetiségűek esetében 16,2, míg a magyaroknál 21,8 százalékpont). A magyar férfiak nagyobb aránya tartozik a gazdaságilag aktív népességbe, mint a vajdasági átlag illetve a szerb nemzetiségű férfiaké, míg a nőknél a magyarok esetében találjuk a legalacsonyabb arányt ebben a csoportban.

A személyes bevétellel rendelkezők a magyarok esetében képviselnek legmagasabb arányt, mind a férfiak, mind pedig a nők esetében. A magyar nemzetiségűek esetében 4,3 százalékkal magasabb az arány, mint a szerb nemzetiségűek esetében. Nemi bontásban azt tapasztaljuk, hogy a férfiaknál 4 százaléka a különbség, nők esetében viszont 6,1 százaléka.

Az eltartottak aránya a magyarok esetében a legalacsonyabb, összességében 4,3 százalékkal alacsonyabb, mint a szerb nemzetiségűek esetében (A férfiaknál 5,4 százalékkal alacsonyabb, a nőknél pedig 3,8 százalékkal).

A külföldön dolgozók nem tükrözik a valós állapotot, mivel csak az egy évnél rövidebb ideje más országban dolgozókat vették ebbe a kategóriába tartozónak.

A 46. sz. táblázatban a 2002-es népszámlálási adatok alapján – további kategóriákra bontva az aktív lakosságot, a személyes bevétellel rendelkezőket és az eltartottakat – kaphatunk árnyaltabb képet a társadalomról.

46. táblázat. A vajdasági, a szerb és a magyar népesség gazdasági aktivitás kategóriái szerinti eloszlás alakulása a 2002-es népszámlálás adatai szerint

	Aktív lakosság			Személyes bevétellel rendelkezők			Eltartottak		
	Munkanélküliek	Foglalkozást tölt be	Nyugdíjas	Ingtalanból származó bevételek	Más személyes bevétellel rendelkezők	Háztartásbeli	Gyerekek, tanulók, hallgatók	Munkaképtelenek	Egyéb
Vajdaság	10,4	34,5	18,5	0,5	1,0	8,8	23,8	1,1	0,2
Szerb	10,8	34,6	19,2	0,4	0,9	8,4	24,7	1,1	0,9
Magyar	8,2	35,4	23,2	1,1	1,0	10,3	18,9	1,1	0,6

A munkanélküliek aránya a saját nemzetiségű népességhez viszonyítva a magyar nemzetiségűek körében a legalacsonyabb, több mint két százalékkal alacsonyabb, mint a vajdasági átlag illetve a szerb nemzetiségűek aránya. A foglalkoztatottak aránya pedig egy százalékkal magasabb a magyarok körében, mint a másik két vizsgált csoportban.

A nyugdíjasok aránya a magyar népességben több mint négy százalékkal magasabb, mint a vajdasági átlag esetében, illetve a szerb nemzetiségűeknél. Az ingatlanból származó bevétellel rendelkezők aránya a magyarok körében több mint kétszer akkora, mint a szerb nemzetiségűeknél.

A magyarok körében a legmagasabb a háztartásbeliek aránya is, majdnem két százalékkal magasabb, mint a szerb nemzetiségűeknél. A gyermekek és a még iskolába járók képviselik a legalacsonyabb arányt a magyar nemzetiségűek körében a népességben belül, közel hat százalékkal alacsonyabbat, mint a szerb nemzetiség esetében. A munkaképtelenek aránya mindhárom vizsgált csoportban megegyezik.

47. táblázat. A vajdasági, a szerb és a magyar népesség gazdasági aktivitás egyes kategóriáin belüli arányai a 2002-es népszámlálási adatok szerint

	Aktív lakosság		Személyes bevétellel rendelkezők					Eltartott népesség			
	Összesen	Foglalkozást tölt be	Összesen	Nyugdíjas	Ingatlanból származó bevételek	Más személyes bevétellel rendelkezők	Összesen	Háztartásbeli	Gyermekek, tanulók, hallgatók	Munkaképtelenek	Egyéb
Vajdaság	100	76,8	100	91,9	2,8	5,3	100	25,5	68,6	3,3	2,7
Szerb	100	76,2	100	92,8	2,2	4,9	100	24,1	70,2	3,0	2,6
Magyar	100	81,1	100	91,8	4,2	4,0	100	33,2	61,2	3,6	2,0

A gazdaságilag aktív lakosságon belül a magyar nemzetiségűek esetében a legmagasabb a foglalkoztatottak aránya, majdnem 5 százalékkal magasabb, mint a szerb nemzetiségűek esetében.

A személyes bevételekkel rendelkezők esetében a nyugdíjasok képviselik a legnagyobb arányt mindhárom vizsgált csoportban, megközelítőleg ugyanakkora arányban. Ahol szembetűnő eltérés van, az az ingatlanból származó bevételekből rendelkezők aránya: a magyarok esetében 4,2 százalék, a szerbekenél pedig mindössze 2,2 százalék. Ennek oka, valószínűleg az, hogy a magyarok esetében magasabb azok aránya, akik földtulajdonnal rendelkeznek és azt (vagy annak egy részét) bérbeadják megművelésre.

Az eltartott népességen belül a gyermekek illetve a még tanulók képviselik a legnagyobb arányt, azonban a magyarok esetében az arányuk 9 százalékkal alacsonyabb, mint a szerb nemzetiségűeknél. A háztartásbeliek aránya a magyarok körében a legmagasabb. A nemek között nagy különbséget találunk az eltartottak esetében: a magyar nemzetiségű eltartott női népesség 50,1 százaléka háztartásbeli, 45,6 százaléka gyermek vagy tanuló, 3,2 százaléka munkaképtelen. A férfiaknál ez az arány: háztartásbeli nincs, gyermek vagy tanuló 92,1 százalék, munkaképtelen 4,3 százalék.

5.3 Ada, Zenta, Szabadka, Újvidék, Zombor, Nagybecskerek

A kiválasztott településeken a magyar 15 évnél idősebb népesség gazdasági aktivitás szerinti eloszlását mutatja a következő táblázat:

48. táblázat. A magyar népesség gazdasági aktivitásának alakulása 1991-i népszámlálási adatok szerint

	<i>Ada</i>	<i>Zenta</i>	<i>Szabadka</i>	<i>Újvidék</i>	<i>Zombor</i>	<i>Nagy- becskerek</i>
Összesen	100	100	100	100	100	100
Munkanélküli	4,7	5,1	3,6	3,7	4,1	6,2
Foglalkoztatott	48,8	48,3	45,9	40,9	39,3	40,8
Személyes bevétel	20,8	25,8	30,8	37,0	35,4	29,9
Eltartottak	23,5	19,3	17,8	15,9	19,0	21,3
Külföldön dolgozók	2,0	1,4	1,8	2,4	2,1	1,9

A munkanélküliek aránya Nagybecskerekben a legmagasabb (6,2 százalék), Szabadkán és Újvidéken pedig a legalacsonyabb (3,6 illetve 3,7 százalék). A foglalkoztatottak aránya összefüggést mutat azzal, hogy az adott településen milyen arányban élnek magyarok. Zentán és Adán a legmagasabb a foglalkoztatottak aránya, ahol abszolút többségben élnek a magyarok, aztán következik Szabadka, ahol relatív többségben, majd pedig Újvidék, Nagybecskerek és Zombor, ahol jelentős kisebbségben élnek magyarok. Személyes bevétellel rendelkezők (akiknek a zömét a nyugdíjasok teszik ki) aránya Újvidéken és Zomborban a legmagasabb (37,0 és 35,4 százalék), Adán pedig a legalacsonyabb (20,8 százalék).

Az eltartottak aránya Újvidéken a legalacsonyabb (15,9 százalék), Adán pedig a legmagasabb (23,5 százalék).

A külföldön dolgozók aránya Újvidéken a legmagasabb, Zentán pedig a legalacsonyabb.

49. táblázat. A magyar népesség gazdasági aktivitásának alakulása a 2002-i népszámlálási adatok szerint

	<i>Ada</i>	<i>Zenta</i>	<i>Szabadka</i>	<i>Újvidék</i>	<i>Zombor</i>	<i>Nagy- becskerek</i>
Összesen	100	100	100	100	100	100
Munkanélküli	9,3	11,3	11,2	8,2	9,1	13,7
Foglalkoztatott	40,6	38,9	37,8	34,5	33,5	36,2
Személyes bevétel	27,4	31,7	35,2	42,9	42,1	34,9
Eltartottak	22,4	17,8	15,6	14,2	15,0	15,2
Külföldön dolgozók	0,1	0,1	0,1	0,1	0,1	0,1

A munkanélküliek aránya kivétel nélkül minden településen nőtt, megközelítőleg az 1991-es arány duplájára. Ez egész Vajdaságra jellemző tendencia volt a 90-es években.

Ennek köszönhetően a foglalkoztatottak aránya is csökkent minden településen: Zentán a legnagyobb a csökkenés (9,4 százalékkal), legkisebb pedig Nagybecskereken (4,6 százalék).

A személyes bevétellel rendelkezők aránya tükrözi a társadalomban a idősök arányát: elmondható, hogy a személyes bevétellel rendelkezők aránya Zomborban és Újvidéken a legmagasabb (42,1 és 42,9 százalék), tehát ezeknek a városoknak van legelőregedettebb társadalmuk. Ilyen szempontból Ada van a legkedvezőbb helyzetben, mivel ott a népességnek 27,4 százaléka tartozik ebbe a csoportba.

Ennek a másik oldala az eltartottak aránya a népességben belül, akiknek a zömét a fiatalok alkotják. A legrosszabb helyzetben Újvidék van (14,2 százalék), míg legjobb helyzetben Ada (22,4 százalék).

A külföldön dolgozók (egy évnél nem hosszabb ideje) aránya minden településen 0,1 százalék körül mozog.

A fenti adatok alapján elmondhatjuk, hogy jelentős változások mentek végbe a vajdasági magyarság gazdasági aktivitásának terén a vizsgált időszakban. A munkanélküliség a kétszeresére nőtt, a foglalkoztatottak aránya csökkent, az eltartottaké csökkent, a személyes bevétellel rendelkezők aránya pedig jelentősen növekedett.

6. Összefoglaló

A 2002-es népszámlálás adatai alapján Vajdaságban 290 207 magyar élt. Ez 14,51 százalékkal kevesebb, mint ahányan 1991-ben éltek itt. A magyar nemzetiségű népesség csökkenésének két fő oka volt: az alacsony népszaporulat illetve az elvándorlás. A 2.2-es fejezetben láthattuk, hogy a magyar népesség körében a 15 évesnél idősebb nők kisebb arányban gyermektelenek, mint a vajdasági átlag, vagy mint a szerbek, ami örvendetes lenne, ha nem tudnánk viszont, hogy az egy gyermeket vállalók aránya pedig épp a magyar nők körében a legmagasabb.

A magyarok fogyatkozásának másik fő oka az elvándorlás. Láthattuk, hogy a 90-es években tömegesen hagyták el a Vajdaságot a magyarok, és elsősorú célország Magyarország volt. A 90-es évek végére csökkent a magyarországi munkavállalás népszerűsége, és újra nőtt a Németországban munkát vállalók aránya (Németország volt 1990 előtt az első számú célország a vajdasági magyarok körében).

A vajdasági magyarság sajátos társadalmi szerkezettel rendelkezik, amely különbözik a vajdasági átlagtól és a szerb nemzetiségűek társadalmi szerkezetétől is. Az iskolai végzettségről elmondhatjuk, hogy a 90-es években nagyot változott: csökkent az iskolázatlanok és az alacsonyan iskolázottak aránya, a középiskolát befejezők és a felsőfokú végzettségűek aránya pedig nőtt. Azonban ezeknek a folyamatoknak az intenzitása elmarad a szerb nemzetiségűek körében tapasztalttól.

A foglalkozási szerkezetet meghatározza, hogy a magyar nemzetiségűek felülreprezentáltak a mezőgazdaságban és a feldolgozóiparban. Ennek köszönhetően a harmadik szektorban dolgozók aránya kisebb, mint a szerb nemzetiségűek esetében.

A gazdasági aktivitást vizsgálva a vajdasági magyarság körében, elmondható, hogy tükrözi a magyarság korösszetételét. Az eltartottak aránya csökkent a vizsgált időszakban. A munkanélküliség a duplájára emelkedett a két népszámlálás között eltelt idő alatt. A foglalkoztatottak aránya is csökkent, míg a személyes bevétellel rendelkezők aránya nőtt.

Elmondható tehát, hogy a vajdasági magyarok társadalma egy fejlettebb foglalkozási szerkezetű társadalommá átalakuló, jelenleg még viszonylag kedvezőtlen és fejletlen foglalkozási szerkezettel rendelkező társadalom. Az magyarok foglalkozási szerkezetének átalakulása lassabban megy végbe, mint a szerb nemzetiség esetében.

Az iskolai végzettségről is megállapítható, hogy átalakulóban, fejlődőben van: egyre alacsonyabb az iskolázatlanok aránya és növekszik a magasan képzettek aránya. Egyre kevesebb az eltartott (akiknek a zöme fiatal), és egyre kevesebb a foglalkoztatott. Növekszik viszont a személyes bevétellel rendelkezők aránya, akiknek nagy része viszont idős, nyugdíjas. Tehát egy rendkívüli ütemben előregedő társadalmi korszerkezetet találunk Vajdaságban a magyarok körében, aminek köszönhetően további (magyarányú) népességfogyásra számíthatunk.